

РОБОЧА ГРУПА З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ  
ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ  
РЕФОРМИ ПРИ ПРЕЗИДЕНТІ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР  
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНOSTI  
НАВЧАННЯ ЮРИСТІВ  
ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА  
РЕФОРМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ**

*Круглий стіл*

*м. Одеса, 20 травня 2021 року*



Видавничий дім  
«Гельветика»  
2021

УДК 378.147-087.875:34(063)  
З-12

*Рекомендовано до друку Вченою радою  
Київського регіонального центру  
Національної академії правових наук України  
1 липня 2021 року, протокол № 7*

Редакційна колегія: Гриняк А. Б., Кот О. О., Кузнєцова Н. С.,  
Пленюк М. Д., Ульянова Г. О., М. М. Хоменко

Відповідальний редактор: М. М. Хоменко

З-12 **Забезпечення практикоорієнтованості навчання юристів  
як невід’ємна складова реформи юридичної освіти:** матеріали  
Круглого столу (м. Одеса, 20 травня 2021 р.). Одеса: Національний  
університет «Одеська юридична академія», 2021. 88 с.

ISBN 978-966-992-575-6

20 травня 2021 року у Національному університеті  
«Одеська юридична академія» проведено Круглий стіл, в якому  
взяли участь науковці, викладачі, аспіранти, та працівники з  
практичним досвідом роботи.

До збірника увійшли тези доповідей і повідомлень учених,  
викладачів, практикуючих юристів, представників юридичних  
клінік тощо.

Видання адресоване науковим та науково-педагогічним  
працівникам закладів вищої освіти і наукових установ, аспіран-  
там, докторантам та всім, хто цікавиться актуальними питаннями  
практикоорієнтованості навчання юристів.

**УДК 378.147-087.875:34(063)**

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2021

© Київський регіональний центр  
Національної академії правових наук України, 2021

ISBN 978-966-992-575-6

© автори, 2021

## ЗМІСТ

Кейс-методи у навчальному процесі з криміналістики як основа студентоцентрованості та практикоорієнтованості підготовки правників <b>Білоус В. В.</b> .....	5
Мотивація навчальної діяльності у процесі викладання цивільного права <b>Великанова М. М.</b> .....	10
Практикоорієнтоване навчання юриспруденції в умовах сучасних українських реалій <b>Голубош В. В., Кіцелюк В. М., Бондюк А. Ф., Кріцак І. В.</b> .....	15
Залучення юристів-практиків до реалізації освітніх програм з права <b>Гусаров К. В.</b> .....	23
Деякі аспекти практикоорієнтованості закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання <b>Долинська М. С.</b> .....	25
Формування професійного мислення у здобувачів вищої освіти галузі знань «Право» через використання елементів кіноклубу в процесі вивчення дисципліни «Філософія права» <b>Доній Н. Є.</b> .....	29
Використання кейс-методу під час викладання юридичних дисциплін <b>Костюченко О. Є.</b> .....	34
Бінарне заняття як інноваційний метод викладання в умовах дистанційного навчання <b>Красицька Л. В.</b> .....	39
Юридична клініка в системі практичної підготовки сучасного правника: стан та перспективи розвитку <b>Куцевич М. П.</b> .....	43
Теорія та практика як обов'язкові складові юридичної освіти <b>Кучма О. Л.</b> .....	47
Використання практикоорієнтованих завдань при підсумковому оцінюванні рівня сформованості професійних компетентностей здобувачів вищої юридичної освіти <b>Липницька Є. О., Лехкодух І. О.</b> .....	50

Кейсовий метод навчання як засіб формування професійних компетентностей майбутніх юристів <b>Міловська Н. В.</b> .....	<b>55</b>
Окремі питання використання практикоорієнтованого навчання під час викладання юридичних наук у ВНЗ України <b>Олійник О. С.</b> .....	<b>60</b>
Правове виховання та правовий всеобуч: запити та потреби суспільства <b>Онщенко Н. М.</b> .....	<b>63</b>
Проблематика формування навичок юридичного письма в контексті кримінально-процесуальної галузі на прикладі письмового оформлення стадії закінчення досудового розслідування <b>Семененко О. М.</b> .....	<b>68</b>
Практичне стажування у навчанні юристів та практикоорієнтованість наукових досліджень <b>Смерницький Д. В.</b> .....	<b>72</b>
Цифрова трансформація освіти: потенційні виклики та загрози <b>Сунсгін С. О.</b> .....	<b>75</b>
Робота з Єдиним державним реєстром судових рішень як невід’ємна складова практикоорієнтованості навчання юристів: деякі проблемні аспекти <b>Тертична А. А.</b> .....	<b>81</b>
Права людини як об’єкт конституційного захисту <b>Шакало Л. С.</b> .....	<b>84</b>

**КЕЙС-МЕТОДИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ  
З КРИМІНАЛІСТИКИ ЯК ОСНОВА  
СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОСТІ  
ТА ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОСТІ ПІДГОТОВКИ  
ПРАВНИКІВ**

**Білоус В. В.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри криміналістики  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб (п. 10 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту»). Заклади вищої освіти зобов'язані здійснювати освітню діяльність на засадах студентоцентрованого навчання. Тобто підходу до організації освітнього процесу, що передбачає: заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу (п. 22-1 ч. 1 ст. 1 і п. 5 ч. 3 ст. 32 Закону України «Про вищу освіту»). Закономірний результат навчання у закладі вищої освіти – досягнення компетентностей відповідно до стандартів вищої освіти, тобто здатності особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів

мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей (п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту»).

Зумовлений втіленням у життя вище наведених та низки інших законодавчих приписів регулярний перегляд усталених підходів до організації та проведення лекцій, практичних занять і лабораторних робіт з криміналістики дозволив дійти висновку про доцільність подальшого повсякчасного використання в якості кейсів (кейс-випадків, кейс-вправ і кейс-ситуацій) фабул (інформаційних повідомлень про кримінально карані діяння), що розміщуються на відомчих сайтах різних органів досудового розслідування. Всебічну підтримку такого підходу через його студентоцентрованість та практикоорієнтованість власноруч засвідчили курсанти 4 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України НЮУ ім. Я. Мудрого 2019-2020 і 2020-2021 навчальних років, наголосивши, що при виконанні лабораторної роботи з підготовки проекту процесуального документу, планування окремої слідчої (розшукової) дії чи розслідування злочину певного виду вони віддають перевагу фабулам, розміщеним на відомчих сайтах органів досудового розслідування, з тих причин, що:

«На відомчому сайті розміщується лаконічне повідомлення про реальну ситуацію, яка мала місце в певний період часу, зі своїми особливостями, індивідуальністю та під впливом конкретних обставин, що видається доцільнішим та цікавішим для відпрацювання студентами практичних ситуацій (Козирчук І.). Таке повідомлення є конкретним (Оніщук В.) і реальним (Матвеева О.). Це відіграє важливу роль, оскільки виконуючи лабораторну роботу, хочеться набути практичних навичок, які в подальшому можна буде використовувати в професійній діяльності. Реальні злочини = реальним навичкам. На практиці не буває ідеалізованих злочинів («як у книжці»), тому для студентів (курсантів) більш важливо виконувати завдання за реальними фабулами (Матвеева О.). Це допомагає бути в курсі сучасних подій, що містять ознаки кримінальних правопорушень. Водночас, усвідомлювати обсяг інформації, яка може бути оприлюдненою без порушення таємниці досудового розслідування (Гурін М.). На відомчому сайті органу досудового розслідування розміщено обмежену кількість необхідної

зацікавленим особам інформації, і розуміння реальної ситуації спонукає до пізнавальної діяльності у напрямку відшукування додаткових джерел інформації (Козирчук І.). Це розширює світогляд курсантів щодо використання різних методів, засобів та прийомів досудового розслідування. Крім того використання фабул розміщених на порталах відповідних органів не обмежується лише текстом, адже можна знайти багато судових рішень, як по суті судового розгляду справи, так і щодо розгляду слідчим суддею клопотань про дозволи на проведення слідчих (розшукових) дій, НС(Р)Д, застосування заходів забезпечення кримінального провадження тощо (Рогальський Д.). Це дозволяє відслідковувати хід досудового розслідування і звіряти власний (навчальний) план розслідування із тим, що фактично було виконано практичними працівниками (Матвєєва О.).

Інформація, розміщена на відомчому сайті є завжди актуальною і показовою, оскільки для кожного періоду часу характерні свої особливості у всьому, і вчинення злочинів тому не є виключенням (Козирчук І.). Це змушує адаптовуватися до вимог поточного часу, адже злочинність постійно прогресує (Шип В.). Досить часто фабули, розміщені у методичних рекомендаціях, є дещо застарілими, водночас фабули, розміщені на відомчому сайті відповідного органу досудового розслідування, є доволі актуальними, цікавими з практичної точки зору. Завдяки ним можна дізнатися про нові форми та методи вчинення злочинів (Матвєєва О.). Це заохочує студентів до роботи та навчання, так як забезпечує можливість в режимі реального часу досліджувати актуальну проблему, описання якої відображає об'єктивну дійсність, не скориговану методистами чи викладачами (Гурін М.). Адже фабули, надані в методичних рекомендаціях, – це плід творчої уяви викладача, і навіть коли такі кейси беруться з практики, то вони нечасто оновлюються і з часом дещо «іржавіють», втрачаючи в певній мірі актуальність і, відповідно, знижуючи інтерес та ентузіазм студента до розв'язання такого завдання (Годлюк Р.), що не припустимо, адже всім цікаво вирішувати актуальні питання та бути в курсі подій, які можуть створювати суспільний резонанс тощо (Гурін М.).

Працюючи з реальною фабулою, студент здобуває практичні навички, що є досить непростим завданням. Проте саме «живі»

кейси об'єктивно відображають особливості розслідування тих чи інших кримінальних правопорушень, демонструють типові проблеми, що можуть виникати на шляху слідчого до розкриття злочину, ілюструють характерні ознаки сучасного злочинного світу. А це в свою чергу стимулює здобувача вищої освіти самостійно зафіксувати для себе ті чи інші проблеми й питання, які перед ним постали, надати попередню правову кваліфікацію події, що аналізується, та спланувати чіткий алгоритм вирішення відповідного кейсу. Умовно це надає студенту можливість відчутти себе реальним учасником розслідування злочину (у якості слідчого, зокрема) та відчутти певну відповідальність за якість розслідування та його результат. Наочні приклади завжди викликають більше інтересу, а в нашому випадку доводять важливість роботи, яку ми виконуємо і найголовніше дають нам гарантію того, що при виконанні того чи іншого завдання ми дійсно працюємо над тим, з чим стикатимемося в майбутній професійній діяльності, а не просто робимо те, що диктує освітня програма (Годлюк Р.).

Кейс-методи, що реалізуються таким чином, забезпечують завчасну та швидшу адаптацію до умов практичної діяльності та підвищення ефективності її здійснення; сприяють швидкому та раціональному використанню сил та засобів при підготовці кадрів, спонукають до вивчення нормативно-правової бази діяльності органу досудового розслідування, в якому випускник планує будувати власну професійну кар'єру, привчають до самостійності у прийнятті важливих процесуальних рішень (Дядюша А.). Дозволяють розширити розуміння ст. 216 КПК України та застосовувати отриманні теоретичні знання, беручи на себе роль слідчого відповідного органу досудового розслідування (Рогальський Д.). Кожен орган досудового розслідування має свою підслідність і тому для студентів (курсантів) з практичної та професійної точки зору краще виконувати завдання за фабулами, які мають пряме відношення до їх майбутньої діяльності, а не за узагальненими фабулами, які, зазвичай, розміщені у методичних рекомендаціях (Матвеева О.). Ознайомлення з інформацією на офіційних сайтах різних органів досудового розслідування дозволяє на наочних прикладах усвідомити підслідність різних органів досудового розслідування та сформувати уявлення щодо



змісту та масштабів діяльності кожного з них (Козирчук І.), допоможе студентам познайомитися з відомчими сайтами певних органів досудового розслідування, про які вони могли раніше не знати, або просто не цікавилися ними до цього, й стимулюватиме останніх до систематичного моніторингу таких сайтів з метою отримання нової актуальної інформації та розширення загальної обізнаності (Годлюк Р.), дозволяє враховувати поділ студентів за напрямками навчання в Університеті та вивчати криміналістику через призму специфіки Інституту/факультету, наших подальших компетенцій (Шматько В.) та сконцентруватися на підготовці до розслідування злочинів, підслідних органу, в якому випускник планує здійснювати професійну діяльність (Дядюша А.). Забезпечує можливість якнайкраще підготуватись до специфіки розслідування злочинів підслідних саме цьому органу досудового розслідування і в подальшому не потребуватиме додаткових витрат часу або сприятиме їх істотному скороченню, необхідного для самостійного вивчення методики розслідування відповідних видів злочинів, через вивчення у закладі вищої освіти методик розслідування не підслідних видів злочинів (Шип В.).

Викладач може підібрати кожному індивідуальне завдання та об'єктивно оцінити хід думок студента (курсанта), ступінь оволодіння практичними навичками складання процесуальних документів, планування слідчих (розшукових) дій чи розслідування злочинів окремих видів (Матвєєва О.), що підвищує академічну доброчесність (Рогальський Д.), запобігає колективному плагіату та пов'язаним з цим конфліктам між здобувачами вищої освіти (Годлюк Р.). Найголовнішою перевагою такого підходу є те, що курсант особисто може приймати участь у навчальному процесі, адже фабула може бути затверджена викладачем з його ініціативи. З одного боку, це розпалює інтерес до виконання роботи, а з іншого, – позбавляє застарілі методики монопольного статусу в криміналістичній теорії і практиці. Адже серед сьогоденних курсантів та студентів є успішні юристи майбутнього, які принесуть нову методика у криміналістичну науку. І не має жодного слідчого або адвоката, який 5-10 років тому сам не був студентом (Рогальський Д.)».

## МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**Великанова М. М.**

*доктор юридичних наук, доцент,  
в. о. провідного наукового співробітника  
відділу дослідження проблем взаємодії держави  
та громадянського суспільства  
Київського регіонального центру  
Національної академії правових наук України  
м. Київ, Україна*

Сьогодні багато вищих навчальних закладів здійснюють підготовку юристів. І до теперішнього часу спеціальність «Правознавство» користується попитом серед абітурієнтів. Кожен із них, вступаючи до юридичного вишу чи на юридичний факультет, мріє стати успішним юристом: справедливим суддею, принциповим прокурором, доскіпливим слідчим, вправним адвокатом чи просто геніальним юристом-господарником. Ідеалізації цієї професії певним чином сприяють художні фільми (Суддя, Лінкольн для адвоката та ін.), серіали (Закон і порядок, Форс мажори і т.д.), різноманітні ток-шоу (Судові справи, Сімейний суд і т.п.) тощо. Не останню роль також відіграє і усталена у суспільстві думка про великі статки юристів. Проте, далеко не всі вступники усвідомлюють необхідність наполегливої праці для досягнення такого результату. Крім того, ми спостерігаємо уже кілька років поспіль перенасичення ринку праці спеціалістами-юристами, що своєю чергою призводить до знецінення цієї професії. Усе це є певними знаками, які вказують на потребу у переосмисленні підходів, методів, технологій підготовки юристів.

Проф. Р.А. Майданик у одній із своїх праць відзначає, що в умовах значного національного «перевиробництва» юристів при підготовці потенційно успішних спеціалістів-юристів необхідно переходити до виховання не тільки юридичних знань, що передбачають знання студентом законів і положень доктрини, а й інших необхідних компетентностей, які дозволять випускнику

професійно працювати з перших днів вступу на посаду після отримання диплому. На його думку однією із найважливіших загальних компетентностей, потрібних сучасному юристу, є здатність до організації та планування, вміння приймати рішення і вирішувати проблеми, взаємодіяти в команді, співпрацювати з експертами в інших сферах, працювати в міжнародному середовищі [1, с. 517].

Приєднання України до Болонського процесу поставило перед національною освітою питання наближення до європейських стандартів, що дозволить випускникам працевлаштуватися у будь-якій країні Європи. Саме тому наша вища освіта перейшла до дворівневої системи підготовки спеціалістів, у тому числі і юристів: бакалаврата та магістратури. Така система передбачає зменшення аудиторного навантаження, але збільшення часу на самостійну роботу студентів. Звичайно, це має створити позитивний ефект, адже дозволить студентам самостійно організовувати свій час (а це формуватиме здатність до організації та планування), нестандартно підходити до вирішення поставлених завдань, консулюватися із іншими студентами чи кваліфікованими спеціалістами (тобто оволодівати навичками співпраці з експертами в інших сферах). Викладач же має лише контролювати рівень такої підготовки за допомогою тестів, контрольних робіт, екзаменів.

Проте, з іншого боку, збільшення кількості часу на самостійну підготовку студентів може підняти й ряд проблем. Так, Р.А. Майданик серед основних виділяє такі: 1) наявність організаційно-методичного забезпечення самостійної роботи студентів; 2) модернізація форм і змісту індивідуальної роботи студентів; 3) несистемність в об'єктивності оцінювання знань студентів; 4) неадаптованість рейтингової системи оцінювання знань студентів-юристів [1, с. 529].

Поряд із зазначеними, хотілося б звернути увагу і на проблему мотивації студентів до навчання. Мотивація є визначальним компонентом навчальної діяльності. Вона ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність особи, її готовність до засвоєння знань. Зачасти, навчальна мотивація формується ще на рівні середньої освіти, коли усвідомлюючи потреби та розрізняючи спонукання до

діяльності, учень розуміє навіщо потрібно вчитися. Така потреба у навчанні може бути для нього лише засобом досягнення інших цілей (заслужити похвалу батьків, отримати атестат, уникнути покарання чи отримати грошову винагороду). Навчальна діяльність таких учнів не опосередковується пізнавальним інтересом. А тому, стаючи студентами, вони проєктують і на навчання в університеті таку (апробовану вже ними) навчальну діяльність. У моїй практиці траплялися випадки, коли студентів цікавив бал (зрозуміло, якомога вищий) тільки тому, що їх буде сварити мама (тато, бабуся тощо), вони не отримають стипендії, мама (тато і т.д.) хочуть бачити їх червоний диплом, а працювати юристами вони не будуть, а тому і знань та умінь їм не потрібно і тому подібне. Був навіть випадок, коли одна студентка заявила, що вона мріє стати відомою актрисою, але, оскільки, батьки не бажають платити за її навчання за омріяною спеціальністю, вона змушена навчатися там, де хочуть її батьки, тому їй взагалі не потрібні жодні знання у сфері юриспруденції, а лише цікавлять позитивні оцінки.

Найадекватнішим мотивом навчальної діяльності, звичайно, є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси – це група мотивів, пов'язаних зі змістом і процесом навчання та спрямованих на опанування способом певної діяльності [2]. І тут постає питання як сформувати пізнавальний інтерес до цивільного права?

Визначимо спочатку чинники зниження мотивації. За результатами психологічних досліджень такими чинниками є: 1) неправильний підбір навчального матеріалу, що призводить до недовантаження чи перевантаження студента; 2) невміння викладача будувати стосунки із студентами; 3) недостатньо диференційований підхід викладача до студентів; 4) низький рівень знань студента; 5) несформованість прийомів самостійної роботи; 6) негативні приклади товаришів [2].

Для мінімізації впливу зазначених чинників на мотивацію психологи рекомендують наступні прийоми.

*Спеціальна організація навчальної діяльності.* Цей прийом реалізується через створення навчально-проблемної ситуації. Зрозуміло, що використання цього прийому має бути різним при викладанні цивільного права залежно від форми заняття (наприклад, лекції чи семінару). Так, лекція, як ключова форма

теоретичної підготовки, у переважній більшості, є монологом викладача, спрямованим на створення теоретичної бази у студента для підготовки до семінарського заняття. Загалом, лекція не передбачає дискусії, тобто зворотного зв'язку зі студентом. Дуже часто такий монолог викладача сприймається студентами як нудний, нецікавий, невартий їх уваги. Для активізації уваги та формування мотивації до навчання можна, якраз, скористатися прийомом створення навчально-проблемної ситуації. Тобто, на початку лекції поставити проблему (наприклад, із актуальної цивільної практики) і у ході лекції привести студентів до її розв'язання. На семінарському занятті, на відміну від лекції, де лектор, по великому рахунку, розв'язує проблему, цю проблемну ситуацію мають вирішити студенти. Завданням викладача є лише контроль за ходом розв'язання та оцінювання роботи студентів.

Наступним прийомом актуалізації навчальної мотивації є *доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується студентам*. Так, проводячи лекцію із загальної частини цивільного права, лектор має враховувати, що слухачі ще не мають спеціальної підготовки, а тому і сприймання спеціальної термінології буде для них ускладненим. У такому разі змістовна частина лекції має бути побудована таким чином, щоб більшість термінів для студентів була зрозумілою. Спеціальні ж поняття мають окремо пояснюватися викладачем. Проводячи ж лекцію у студентів-магістрів, лектор може використовувати спеціальну термінологію без докладного її тлумачення, оскільки вони вже мають необхідні знання із цивільного права.

Прийом *використання елементів гри* є актуальним, здебільшого, на семінарських або практичних заняттях. Крім того, що цей прийом студенти, зазвичай, сприймають із великим ентузіазмом (тобто у студентів формується бажання ознайомитися із фабулою справи, знайти відповідні справі нормативні акти, аналогічні судові спори – а все це і є навчальною діяльністю), він також дозволяє сформуванню у студентів нестандартність мислення, уміння працювати у команді, навички організації та планування. Використання елементів гри можна застосовувати при вивченні таких тем, як

захист цивільних прав, укладення, зміна та розірвання договорів тощо.

І, нарешті, четвертим є прийом *постійного створення та підкріплення ситуації успіху у студента*. Звичайно навчальна діяльність, як і будь-яка інша, передбачає можливість допущення помилок, адже не помиляється лише той, хто нічого не робить. Проте, на перший план має виходити саме позитивна реакція викладача на відповідальне ставлення студента до виконання певного навчального завдання. Наприклад, похвала за намагання викласти особисте бачення розв'язання певної проблеми, нехай навіть із недостатньою аргументацією. Робота ж над помилками має здійснюватися у доброзичливій формі і мати вигляд допомоги, а не покарання.

Таким чином, навчальна мотивація впливає на рівень реальної успішності навчальної діяльності, формування у студентів таких компетентностей, як здатність до організації та планування, вміння приймати рішення і вирішувати проблеми, взаємодіяти в команді, співпрацювати з експертами в інших сферах, працювати в міжнародному середовищі. У процесі навчання можна змінити навчальну мотивацію, застосовуючи прийоми спеціальної організації навчальної діяльності, доступності змісту навчального матеріалу, використання елементів гри, постійного створення та підкріплення ситуації успіху у студента.

### **Література:**

1. Майданик Р.А. Методические основы организации учебного процесса в юридическом высшем учебном заведении. *Альманах цивилистики: Сборник статей*. Вып. 6 / под ред. Р.А. Майданика. К.: Алерта, 2015. С. 509-536.

2. Мотивація навчальної діяльності. URL: [http://pidruchniki.com/17450602/psihologiya/motivatsiya\\_navchalnoyi\\_diyalnosti](http://pidruchniki.com/17450602/psihologiya/motivatsiya_navchalnoyi_diyalnosti) (дата звернення: 08.05.2021).

**ПРАКТИКООРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ  
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ В УМОВАХ  
СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ**

**Голубош В. В.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
генерал поліції третього рангу,  
начальник Головного управління Національної поліції  
в Івано-Франківській області  
м. Івано-Франківськ, Україна*  
*доцент кафедри кримінального права, процесу і криміналістики  
Київського інституту інтелектуальної власності та права  
Національного університету «Одеська юридична академія»  
м. Київ, Україна*

**Кіцелюк В. М.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
державний службовець III рангу,  
заступник начальника Головного управління Національної поліції  
в Івано-Франківській області*  
*доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики  
Івано-Франківського юридичного інституту  
Національного університету «Одеська юридична академія»  
м. Івано-Франківськ, Україна*

**Бондюк А. Ф.**

*кандидат юридичних наук, майор поліції,  
начальник управління кадрового забезпечення  
Головного управління Національної поліції  
в Івано-Франківській області  
м. Івано-Франківськ, Україна*

**Кріцак І. В.**

*кандидат юридичних наук, підполковник поліції,  
помічник начальника Головного управління Національної поліції  
в Івано-Франківській області  
м. Івано-Франківськ, Україна*

«Знищення будь-якої нації не вимагає атомних бомб або використання ракет дальнього радіусу дії. Потрібно лише

зниження якості освіти і дозвіл шахрайства на іспитах. Пацієнти вмирають від рук таких лікарів. Будинки руйнуються від рук таких інженерів. Гроші губляться від рук таких економістів і бухгалтерів. Справедливість втрачається в руках таких юристів і суддів. Крах освіти – це крах нації».

*(Вислів біля входу в Стелленбоський університет)*

Сучасна юридична освіта повинна йти в ногу з часом, швидкими темпами підлаштовуватися під умови та виклики сьогодення, враховувати мінливість соціальних процесів заради її стрімкого та прогресивного розвитку. З урахуванням модернізаційного стану багатьох технологічних процесів слід використовувати усю гаму педагогічних методів навчання студентів, курсантів, практикуючих юристів. Більше того, така самоосвіта може вийти далеко за рамки національних кордонів та розповсюдитись на країни близького та далекого зарубіжжя.

Впровадження в освітню діяльність методів практико-орієнтованого навчання, освоєння його азів є вимогою часу ще й у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19. Така сукупність знань і навичок, з урахуванням доступного сприйняття теоретичних напрацювань і досягнень, сприятиме скорішому набуттю і розвитку практичного досвіду, спрямованого на отримання якісних показників.

Франческо Петрарка говорив: «Яка користь у тому, що ти багато знав, раз ти не умів застосовувати свої знання до твоїх потреб». Практика працевлаштування випускників в останні роки показує, що роботодавці при підборі фахівців зацікавлені в кадрах, які вже мають, крім спеціальної освіти, і досвід роботи. Професійне становлення займає ще кілька років після закінчення навчального закладу і вимагає додаткових зусиль від самих молодих фахівців. Основною проблемою невисокої професійної компетенції випускників та їх неконкурентоспроможності на ринку праці є недостатній обсяг практики та відсутність досвіду роботи. Тому для її розв'язання та професійного становлення студентів слід зробити акцент на практико-орієнтований підхід до процесу навчання [1, с. 62].

Новим елементом практико-орієнтованого навчання на кафедрах з методики викладання юриспруденції є впровадження



телеюриспруденції шляхом створення різноманітних відеолекцій, онлайн-академій, ютуб-каналів за участю видатних науковців, кандидатів та докторів наук, з метою швидкого навчання кожного бажаючого. У ЗВО навчання студентів має здійснюватись з використанням сучасних засобів мультимедійного та дистанційного навчання. Нині, коли людський персонал став уразливим у зв'язку з поширенням пандемії, важливо соціально дистанціюватися, при цьому освіта і наука повинні розвиватись на належному рівні.

Так, молодь більшість часу проводить у різного роду соціальних мережах, виховується на відеопублікаціях сучасних блогерів з «Тік-Току», які задурманюють її абсолютно непотрібною інформацією та забирають дорогоцінний час. Звідси держава, суспільство, батьківські комітети повинні втрутитись у ці процеси. На загальнодержавному рівні виникає необхідність створення Всеукраїнського батьківського комітету з метою захисту прав учнів, студентів та батьків від бюрократичних, корупційних впливів чи інших негативних тенденцій.

У зв'язку з шаленими темпами розвитку соціальних мереж, юридична спільнота повинна активізуватись та виробити адекватні методи навчання у соцмережах, щоб використовувати час раціонально. Йдеться про елементарне користування онлайн-бібліотеками, з якими більшість не знайома. Серед таких можна виокремити Google Академію чи Бібліотеку Вернадського, де тисячі наукових статей залишаються непрочитаними, не говорячи вже про іноземні бібліотечні ресурси.

Визначення пріоритетів освіти необхідно прописати в національних та загальнодержавних програмах з відповідною підтримкою та преміюванням викладацького складу, який має значні наукові успіхи та широку глядацьку аудиторію і, відповідно, зможе зацікавити навіть найбільш байдужих і незацікавлених в юриспруденції осіб. Саме такій діяльності юридичної спільноти під силу кинути клич новим перспективам реалізації можливостей викладацького складу, науковому співтовариству усіх галузей знань. Практико-орієнтована освіта вже давно стала пріоритетом провідних європейських та

світових навчальних закладів, тому у XXI столітті вона є визначальною і в національному освітньому середовищі.

Видатна дослідниця цивілістики Наталія Кузнецова в одному з інтерв'ю наголошує, що потрібно навчати правовій грамоті людей ще з дитячих садочків. Водночас наші школярі практично не отримують інформацію у сфері права. Як можна реалізувати якісь права, коли ти їх взагалі не знаєш? Для основ правознавства в шкільній програмі, на жаль, не знайшлося місця [2]. Вважаємо, що міркування вченої повинні стати пріоритетом розвитку освіти.

Висока якість надання правових послуг населенню, особливо людям, в яких немає змоги ефективно вирішити складні питання, є прерогативою волонтерської діяльності юридичної спільноти з урахуванням соціального стану тієї чи іншої особистості. А для цього мають функціонувати юридичні клініки на всій території держави. На думку А. Ю. Мамкіна, завдання правової клініки полягає в тому, щоб допомогти освоїти нескладні правові компетенції і дати можливість реалізувати їх на практиці, щоб підвищити мотивацію і закріпити знання. Безперечно, правова клініка не в змозі замінити собою роботу професіоналів, але із завданням підвищення рівня правової грамотності і надання нескладних правових послуг населенню вона цілком справляється. Сьогодні більшість вчених сходиться на тому, що професія юриста може зникнути в найближчі десятиліття, у міру підвищення якості діяльності штучних інтелектів і довідкових правових систем [3, с. 34].

Ймовірно, саме завдяки активному впровадженню в юридичну освіту сучасних інноваційних методів викладання і навчання є можливість досягти чималих успіхів у питанні освіченості нації, у тому, щоб розібратись у всіх складнощах юриспруденції. Така діяльність повинна спрямовуватись на зацікавленість студентів, слід взяти орієнтир на безперервну освіту та самоосвіту, направлену на підготовку практикуючих юристів високого рівня та широти кругозору мислення.

Сьогодні впровадження інноваційних методів навчання є пріоритетним і сприяє формуванню і розвитку юридичного мислення, правової освіти, підвищенню рівня правової свідомості. Це передусім вміння швидко приймати рішення щодо

особливостей навчання студентства, проводити моніторинг законодавства та аналізувати наукові праці різних періодів, з метою запобігання можливих негативних прогнозів, уникнення складностей та негативних тенденцій, до яких таке законодавство може призвести. Йдеться про неможливість та недопущення легалізації зла як норми, великі смертні гріхи і все, що спрямоване на порочність існування людського роду, на спотворення людської особистості чи загалом суперечить природному стану речей.

Використання сучасних інформаційних технологій в юридичній освіті активно впроваджується впродовж останніх років. Незважаючи на негативи інформаційного простору, слід наповнювати його добрими напрацюваннями. Наукова спільнота має глибоко усвідомити, що більшість часу людство перебуває в соціальному інформаційному онлайн-середовищі, а отже, треба охопити цю сферу високими духовно-культурними цінностями, ідеалами життя, бажанням і прагненням до високих цілей життєвого устрою. Саме через сучасні медіаресурси є можливість оперативної поінформованості великої кількості людей. Згодом така діяльність може давати свої плоди, особливо коли йдеться про отримання надзвичайно цікавої та актуальної інформації на початкових етапах її розповсюдження.

Також слід наголосити, що практико-орієнтований підхід до навчання підвищує у студентів творчу, пізнавальну та науково-дослідницьку діяльність, в результаті підготовки до майбутньої спеціальності він стає ефективнішим. Виконання практико-орієнтованих проєктів формує професійне мислення студента, здатного відповідати вимогам сучасного ринку праці, бути затребуваним фахівцем багатопрофільного рівня. «Атлас нових професій» прогнозує, що до 2030 р. зникне 57 «традиційних» професій і при цьому з'явиться 186 нових [4].

Підготовка компетентного фахівця є основною метою навчального процесу в будь-якому навчальному закладі, а це неможливо без створення у слухачів мотивованого позитивного ставлення до такої діяльності. Формувати готовність в учнів до майбутньої професії в умовах середніх спеціальних навчальних закладів слід через практико-орієнтоване навчання з урахуванням оновлення змісту освітніх програм підготовки

і методичного їх супроводу, що моделює різні професійні ситуації. В сукупності перспектива, успішність професійної діяльності та формування професійної компетентності визначаються в процесі практико-орієнтованого навчання, що передбачає орієнтир на подальше успішне просування в соціально стійкому освітньому середовищі [5, с. 156].

В якості прикладів хотілось би розглянути практико-орієнтований підхід до процесу навчання на прикладі математики та гуманітарної сфери у загальноосвітній школі. Слід попередньо відзначити, що наведені нижче міркування абсолютною мірою стосуються юриспруденції, адже ще Гегель свого часу писав, що будь-яке юридичне знання повинно ґрунтуватись на математичних дослідженнях здатних розвивати логічне мислення. Тому учитель не повинен забувати, що вирішення математичних задач є не самоціллю, а засобом навчання. Завданням педагога на кожному уроці є не вирішення якомога більшої кількості задач за відомим алгоритмом, а організація дослідницької роботи над завданням, спрямованим на формування у школярів загальних прийомів роботи над текстовою задачею. Пошук та обговорення способів рішення, закріплення в пам'яті використаних прийомів, виявлення умов, можливість застосування цих прийомів, узагальнення даного завдання – все це веде до формування і розвитку інтелектуальних умінь школярів. У навчальних посібниках підібрано велику кількість цікавих, розвиваючих математичне мислення завдань, але завжди з великим інтересом школярі сприймають завдання саме практичної спрямованості [6]. Математику слід розглядати не як систему істин, які треба заучувати, а як систему міркувань, що вимагає творчого мислення. Ще Сократ говорив: «Учень – не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який потрібно запалити!» Уміння зацікавити математику – справа непросте. Багато що залежить від того, як поставити навіть очевидне запитання, як залучити всіх учнів до обговорення ситуації, що склалася. Успіх уроку і творча активність учнів цілком залежать від методичних прийомів, які обирає вчитель [7, с. 284].

Дослідниця Е. Г. Усманова наголошує, що муніципальний бюджетний загальноосвітній заклад – гімназія – спочатку, з

моменту свого заснування, мав яскраво виражену спрямованість на формування всебічно освіченої особистості зі стійкими духовно-моральними цінностями. Саме гуманітарна складова освіти стала в гімназії пріоритетною, і для цього є кілька причин: а) гуманітарна освіта покликана не тільки забезпечувати передачу наукових знань і уявлень новим поколінням, але і формувати їх ціннісні орієнтири в моральному вимірі; б) гуманітарні знання – це можливість орієнтуватися в сенсі того, що відбувається в світі, це можливість розуміти, що з нами відбувається і для чого нам потрібні ті чи інші новації. Ф. М. Достоевський у своєму щоденнику писав: «Дурний лист студента про відокремлення юридичного та медичного факультету від філологічного». А все тому, що юристи і медики – лише спеціальності, а в спеціальностях немає духу науки, у вищому сенсі – освіти, культури. [8].

Прагматики стверджують: істина – все, що корисно, приносить вигоду, служить дії. Актуальне 100 років тому і затребуване сьогодні, це формулювання підтверджує гіпотезу про те, що педагогічна спадщина філософії прагматизму містить положення, застосування яких у сучасній освіті дозволяє вирішувати проблему формування творчо активної особистості, знаходити шляхи і способи її самореалізації, підвищує ефективність практико-орієнтованого підходу в навчанні [1, с. 6].

Отож, підбиваючи підсумки, слід відзначити, що тотальна цифровізація, чіпізація, електронізація, смартфонізація є невід’ємними елементами напрямку побудови «електронної держави». Причому процес навчання практичних працівників в їх рутинній діяльності є досить складним у зв’язку з безперервною зайнятістю. Тому в умовах такої ситуації використання цифрових ресурсів є пріоритетним у всіх сферах суспільного життя. За допомогою мережі Інтернет усі бажаючі можуть отримувати телеконсультації у провідних юристів, викладачів. Як показує практика, можливості Zoom-платформи, Viber чи WhatsApp для онлайн-аудиторій також колосальні. У такий спосіб відбуватиметься популяризація юридичної освіти. Тому соціальне дистанціювання, безсумнівно, прискорило процес розвитку телеюриспруденції у світі і залишиться на цій ніші і після подолання пандемії. Інформаційні

технології забезпечують безперервність юридичної освіти на загальнодоступних засадах. Безперечно, і держава повинна втрутитись у ці процеси. За допомогою віддалених консультацій, постійного моніторингу та навчання юристів з використанням теле– та відеозв'язку є можливість досягти успіхів.

### **Література:**

1. Смирнов А. Ю. Формирование профессиональных и социальных компетенций студентов посредством использования практико-ориентированных подходов к процессу обучения профессиональных модулей. В сборнике: Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития. Сборник материалов XV Международной научно-практической конференции. Редколлегия: О.Н. Широков [и др.]. 2019. С. 62–64.

2. Кузнецова Наталія. Нам потрібно навчати правовій грамоті людей ще з дитячих садочків. Словопис. Українська – сучасно і своєчасно. Проект університету Грінченка. URL: <http://slovopys.kubg.edu.ua/nataliia-kuznietsova-nam-potribno-navchaty-pravovii-hramoti-liudei-shche-z-dytiachykh-sadochki/>

3. Мамкин А. Ю. Правовая клиника как форма практико-ориентированного обучения студентов техникума. Психолого-педагогический журнал Гаудеамус. 2019. Т. 18. № 2 (40). С. 33–37.

4. Атлас новых профессий – «Профессии-пенсионеры». 2015. URL: <http://atlas100.ru/future/articles/professii-pensionery/> (дата обращения: 09.07.2019).

5. Адольф В. А., Савчук А. Н., Кройтор А. С. Практико-ориентированное обучение специалистов среднего специального учебного заведения в сфере физической культуры. Научно-педагогическое обозрение. 2019. № 4 (26). С. 156–161.

6. Старовойтова Е. Л. Развитие познавательного интереса учащихся к математике посредством материала прикладного характера. Матэматыка. – 2013. № 1. С. 3–13.

7. Блинникова И. В. Эффективный опыт использования современных технологий, способов и приемов в практико-ориентированном обучении математике. В сборнике: Материалы Международной научной конференции. 2019. С. 281–285.

8. Усманова Е. Г. Практико-ориентированное содержание гуманитарной подготовки обучающихся в условиях профильного обучения. Экономика и политика. 2019. № 1 (13). С. 38–43.

9. Величкина О. В. Прагматизм как методологическая основа практико-ориентированного обучения будущего продюсера телевидения. Вестник Краснодарского государственного института культуры. 2019. № 2 (19). С. 1–7.

## **ЗАЛУЧЕННЯ ЮРИСТІВ-ПРАКТИКІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ З ПРАВА**

**Гусаров К. В.**

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент  
Національної академії правових наук України,  
завідувач кафедри цивільного процесу  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

Реформування вищої освіти та її інтернаціоналізація викликає необхідність запровадження принципово-нових критеріїв оцінювання якості освітньої програми (ОП). Їх зміст визначається Положенням про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Зазначені критерії покликані, передусім, модернізувати вищу освіту в цілому та юридичну зокрема, на що наголошував В. В. Комаров [1]. Одним з новітніх вимог до сучасних освітніх програм закріплено інтернаціоналізацію вищої освіти. Це відповідає, передусім, конституційному положенню відповідно підтвердження євроінтеграційної ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу держави.

Четвертий підкритерій шостого критерію оцінювання якості освітньої програми передбачає необхідність залучення з боку закладу вищої освіти (ЗВО) до аудиторних занять

професіоналів – практиків, експертів галузі, представників роботодавців. Зазначене положення не визначає, вважаю, організаційно-правову форму такого залучення. Проте залучення вказаних осіб для реалізації ОП саме до аудиторних занять має передбачати офіційне оформлення працевлаштування до ЗВО зазначених суб'єктів, що далеко не завжди зручно для закладу вищої освіти. При участі автора в акредитаційних процедурах щодо освітніх програм з права помічені не поодинокі випадки навчання здобувачів вищої освіти вкрай невеликих груп, від однієї до п'яти людини на одному курсі. Це викликає багато незручностей, зокрема при забезпеченні залучення до освітнього процесу професіоналів – практиків, експертів галузі та представників роботодавців. Зазвичай таке залучення відбувається на безоплатній основі, приймаючи до уваги ентузіазм при підготовці здобувачів вищої освіти з боку практичних працівників.

Певну складність викликає така ситуація, при якій час аудиторних занять співпадає з робочим часом практичного працівника. Для правової спеціальності це, наприклад, складність поєднання здійснення суддівської функції особи з часом викладання у ЗВО. А здійснення освітнього процесу у час поза розкладу викладання освітніх компонентів навряд чи можливий. Початок комунікації між ЗВО та практичним працівником відбувається, в багатьох випадках, що у студентські часи такої особи, яка згодом допомагає Alma mater при викладанні освітніх компонентів. Інший спосіб комунікації, з урахуванням її необмеженості, є захист практичним працівником підготовленої ним дисертації. У даному зв'язку звертає на себе позитивну увагу приклад захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права приватним нотаріусом Харківського міського нотаріального округу А. Г. Серветник у спеціалізованій вченій раді Національної академії внутрішніх справ України під науковим керівництвом професора Г. В. Чурпіти [2].

Значну підтримку при дотриманні правил зазначеного підпункту надають викладачі ЗВО, що працюють за сумісництвом юрисконсультами або здійснюють надання професійної правової допомоги (адвокатську діяльність), яка



стала предметом наукових досліджень з боку М. В. Шпака [3]. Наприклад, серед викладачів кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, для яких викладання у ЗВО відноситься до основного місця роботи – адвокатську діяльність здійснює третина колективу кафедри.

### **Література:**

1. Комаров В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти / за підсумками круглого столу «Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій» (17.11.2008 р., м. Харків). *Право України*. 2009. № 1. С. 9–15.
2. Серветник А. Г. Виконавчий напис нотаріуса як спосіб реалізації нотаріальної форми захисту цивільних прав : дис. ... д-ра філософії в галузі права. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2020. 232 с.
3. Шпак М. В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі : монографія. Харків : Право, 2020. 224 с.

## **ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНOSTІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ**

**Долинська М. С.**

*доктор юридичних наук, професор,  
завідувачка кафедри господарсько-правових дисциплін  
Львівського державного університету внутрішніх справ  
м. Львів, Україна*

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [1] від 1 липня 2014 року, серед закладів вищої освіти, законодавцем в окремо виділено заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Як нами зауважувалося, законодавцем сформульовано «огульне» та «об'ємне» визначення поняття закладів вищої освіти із специфічними умовами [2, с. 38].

Так, керуючись нормами пункту шостого статті 1 вищевказаного Закону, до закладів вищої освіти із специфічними умовами віднесено, в тому числі, заклади вищої освіти державної форми власності, які здійснюють на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції [1].

Варто зауважити, що заклади вищої освіти МВС здійснюють підготовку не лише курсантів та ад'юнктів, але й також, відповідно до статті 5 ЗУ «Про вищу освіту»: бакалаврів (здобувачів першого рівня вищої освіти), магістрів (здобувачів другого рівня вищої освіти), а також докторів філософії (здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти), за кошти фізичних та юридичних осіб.

Тому практикорієнованість закладів вищої освіти МВС відбувається двома основними напрямками, в залежності від того, чи є здобувач вищої освіти курсантом чи особою, яка набуває вищу освіту за власні кошти.

Так, відповідно до статті 13 Закону України «Про вищу освіту» [1], статей 57, 74, 82 Закону України «Про Національну поліцію» [3], пунктів 4,5 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого 28 жовтня 2015 року № 878 постановою Кабінету Міністрів України, 28 грудня 2020 року Міністерством внутрішніх справ України прийнято наказ за № 926 «Про затвердження Плану заходів з реалізації підготовки курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських за освітньо-професійною програмою «2 роки курсант – 1 рік слухач».

Значимість вищевказаного наказу полягає в тому, що він покликаний забезпечити організацію належної підготовки курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами

навчання, які здійснюють підготовку поліцейських за освітньо-професійною програмою «2 роки курсант – 1 рік слухач».

Виконуючи вищевказаний наказ МВС, у Львівському державному університеті внутрішніх справ (як закладі вищої освіти МВС) 27 квітня 2021 року відбулося засідання комісії з персонального розподілу здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «2 роки курсант – 1 рік слухач». До вказаного засідання в режимі Skype-зв'язку, окрім вихованців університету, долучилися представники Головних управлінь Нацполіції в областях.

28 травня 2021 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ відбувся персональний розподіл здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «2 роки курсант – 1 рік слухач», відповідно до якого курсанти поповнять лави поліцейських у 15 областях України та місті Києві.

При цьому зауважуємо, що впродовж року вихованці ЛьВДУВС працюватимуть на посадах молодшого складу поліції, а також продовжать навчатися в університеті заочно.

Лише після одержання диплому бакалавра за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» здобувачі вищої освіти отримують лейтенантські погоони та будуть призначені на офіцерські посади.

Як зазначалося вище, Львівський державний університет внутрішніх справ, як заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання, також надає право здобуття особам якісної вищої освіти у галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», однак уже за кошти фізичних та юридичних осіб.

Варто пригадати, що відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затвердженого наказом МОН України від 17 серпня 2020 року за № 1053, Освітньо-професійною програма «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти передбачено 30 кредитів ЄКТС для проходження професійної практики.

Метою проходження професійної практики є закріплення теоретичних знань, здобутих здобувачами освітнього ступеня «магістр» в процесі навчання, розвиток навичок та умінь із застосування теоретичних знань у практичній діяльності,

формування професійних умінь для прийняття самостійних рішень під час вирішення практичних завдань, оволодіння професійним досвідом та підтвердження готовності здобувачів вищої освіти до складання Єдиного державного комплексного іспиту зі спеціальності.

До основних завдань професійної практики, на нашу думку, належать: розвиток уміння здійснювати тлумачення нормативно-правових актів у професійній діяльності; удосконалення практичних навичок щодо складання процесуальних та інших документів (у залежності від місця проходження практики); розвиток аналітичних здібностей на підставі досвіду проведення безпосередньої практичної діяльності.

Для отримання професійних навичок, здобувачі вищої освіти освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 081 «Право» Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ проходять професійну практику в три етапи.

З точки зору цього дослідження, на нашу думку, варто зазначити, що у Інституті права Львівського державного університету внутрішніх справ базами проходження професійної практики магістрами, крім територіальних органів управління Національної поліції України, виступають: територіальні органи Міністерства юстиції України, територіальні органи Державної екологічної інспекції (Держекоінспекції), територіальні органи Державної служби геодезії, картографії і кадастру (Держгеокадастру), територіальні органи Державної служби України з питань праці (Держпраці), територіальні управління Державного бюро розслідувань (ДБР), органи прокуратури, судові органи, адвокати, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Таким чином, надання відповідних баз для проходження практики здобувачами вищої освіти освітніх ступенів як «бакалавр», так і «магістр» є одним з основними завдань закладів вищої освіти загалом, в тому числі закладів вищої освіти МВС.

На нашу думку, практикоорієнтованість навчання здобувачами вищої освіти закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання, в тому числі ЗВО МВС, є

невід'ємною складовою академічної відповідальності закладів вищої освіти.

### **Література:**

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37-38, ст. 2004.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст. 379.

3. Долинська М. С. Деякі аспекти академічної відповідальності закладів вищої освіти, в тому числі закладів вищої зі специфічними умовами навчання: *Академічна відповідальність: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 15 квітня 2021 р. Київ : Київський регіональний центр НАПрН, 2021. С. 38-42.

## **ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ГАЛУЗІ ЗНАТЬ «ПРАВО» ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КІНОКЛУБУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ ПРАВА»**

**Доній Н. Є.**

*доктор філософських наук, професор,  
академік Української академії наук,  
професор кафедри економіки та соціальних дисциплін  
Академії державної пенітенціарної служби  
м. Чернігів, Україна*

Майбутній юрист не зможе успішно професійно самореалізуватися без сформованого внутрішнього «морального компасу», адже для того щоб обґрунтувати прийняте рішення він має продемонструвати дієвість навички «мислити як юрист», важливим складовим якої є деонтологічний компонент. Проте, будь-яка навичка вимагає часу на

кристалізацію, а, на наш погляд, декларування та впровадження практико-орієнтовної спрямованості підготовки юристів в Україні відбувається без відведення більш-менш прийнятної кількості часу на відшліфування саме навички прийняття рішення через призму сформованого деонтологічного стрижня при розгляді професійного завдання. Світова реальність ж демонструє, що більшість факультетів (шкіл) права в університетах розвинутих країн мають серед пропонованих у переліках дисциплін курси, основним об'єктом вивчення яких є морально-етичні принципи прийняття рішення та функціонування правового простору через зв'язку «закон і мораль» [див. 6; 7]. Вказана практика виходить із розуміння, що зосередження виключно на законі, без аналізу морального підґрунтя, закладеного в закон, без засвоєної та «цементованої» системи етичних принципів професійної діяльності, не дає правильності обґрунтованому прийнятому рішенню та, що більш негативно, з позиції громадськості може бути інтерпретоване як «несправедливе» чи «нелюдське».

Відтак, постає питання: Як в рамках прийнятого освітнього стандарту і при меті «мінімум годин – максимум результату» сприяти кристалізації зазначеної навички? Відповідь нами була знайдена така – через введення в процес практичного заняття перегляду та обговорення кінофільмів з юридичної тематики. Аргументуємо чому саме такий варіант видається найбільш результативним.

По-перше. Поширеною освітньою технологією при викладанні курсів типу «Закон і мораль» є кіносесії/кіноклуби. Такий варіант видається найкращим через те, що в умовах інформаційного соціального простору найрезультативнішим у плані сприйняття і деталізації складових професійної діяльності уявляється саме кіно як синтетичний вид мистецтва, що увібрав у себе ресурси та досягнення усіх інших видів мистецтва та новітніх інформаційних технологій.

Психологи які займаються вивченням реакцій реципієнтів на твори мистецтва, в тому числі й кіно, зазначають, що акт сприйняття не завершується одразу після перегляду, а продовжується в рефлексії, як процесі синтезу результатів аналізу та осмислення сприйнятого. Рефлексія є цінною, адже

«... сприйняття не зводиться до пасивної констатації відомих сторін реальності, хоча й дуже важливих і суттєвих. Воно вимагає, щоб той, хто сприймає, якимось ввійшов всередину зображуваних обставин, подумки взяв участь у діях» [1, с. 23], а значить перегляд кінофільму може уявлятися як своєрідна інтелектуальна гра, як квест, що дозволяє отримувати не тільки задоволення від сприйнятого, але й від тлумачення та інтерпретації тексту фільму. Рефлексія потрібна для того, щоб індивід, відійшовши від гами емоцій та почуттів, які пробуджені переглянутим фільмом, міг установити суть власних вражень й уточнити своє ставлення до авторського рішення правової ситуації.

По-друге. Винесення результатів рефлексії в простір кіноклубу та групове обговорення (а це може бути в різних формах: дискусія, дебати, тощо) в його просторі дозволять майбутньому юристу надати більшої чіткості власним життєвим принципам, зміцнити, а може й створити, моральні та естетичні критерії, відмежувати власне бачення від сугестивного впливу позицій інших. Намагаючись затвердити власну думку майбутній юрист на ділі наполегливо та вперто шукає істину, ту основу, з якої й має випливати професійне рішення. Стверджуючи «я так вважаю (думаю, розумію, тощо)», індивід сподівається на реакцію в формі інших суджень, причому не обов'язково схвальних, адже і заперечення дозволяє чіткіше вирізнити власну позицію. Тож, надзвичайно корисним для формування професійного мислення майбутнього юриста є саме те, що під час обговорення кінофільмів доводиться стикатися з найрізноманітнішими манерами поведінки і висловлювань.

По-третє. Перегляд кінофільму дозволяє індивіду не тільки визначитися із власною позицією, порівнюючи-полемізуючи з автором сценарію чи режисером, але й сприяє розвитку певної сукупності soft skills (рефлексивність, психологічна витримка, вміння дослухатися/почути Іншого, розпізнавати власні емоції та переживання, толерантність, емпатія, самоконтроль, тощо). Вміння варіювати власні тактики і стратегію та враховувати рівень і специфіку такої ж навички у інших учасників обговорення теж сприяє виробленню професійності мислення й поведінці під час комунікативного процесу. Вага такої навички

обумовлюється її складністю, а остання зовсім не в тому, що учасниками кіноклубу висловлюється стільки позицій, скільки налічується присутніх при обговоренні, адже кінотекст «здатний видавати ... різну інформацію – кожному в міру його розуміння ... саме ту, в якій він потребує і до сприйняття якої він підготовлений» [2, с. 35]. Справа в тому, що основне завдання обговорення кінофільмів полягає аж ніяк не в виставленні фільму якоїсь загальної, єдиної оцінки, адже загальна позиція, загальна думка виробляється відносно швидко, тож складність стосується моменту варіативності відтінків, півтонів і розпізнання гостроти бачення та глибини думки інших.

По-четверте. Для запуску системи вдосконалення роботи морального компасу, необхідна поява ситуації, що викликає яскраве емоційне ставлення до подій. Зміст фільмів, які пропонуються для перегляду, є для майбутніх юристів предметом активної розумової діяльності, так як перед ними ставляться спеціальні завдання: спостерігати за послідовністю подій, з'ясувати причину явищ, якісно оцінити ту чи іншу ситуацію. На відміну від пасивного сприйняття змісту лекції, переживання, що викликані переглядом кінофільмів, і їх подальше обговорення забезпечують особистісну включеність майбутнього юриста, що знаходить відображення в успішній інтеграції у систему власних переконань тих ідей і положень, які задані контентом кінотексту.

Останнім аргументом на користь застосування практики кіноклубу при вивченні дисципліни «Філософія права» є той, що в кінофільм закладений такий механізм трансляції реципієнту соціокультурного досвіду, який фактично створює умови для засвоєння уявлень про деонтологічні та ідеологічні конструкти, а трансльований зміст сприймається глядачем як природний і адекватний [5]. Цей механізм спрацьовує, адже кінофільм надає можливість зануритися, відчувати, пережити подію, про яку в ньому йдеться, та детермінувати актуальні моральні почуття, як й стають мотивами дій, адже дотримана вимога, що індивід має «певний досвід прояву подібного переживання» [див. 3, с. 136]. Тож, вказаний процес переживання надає емпіричну основу для винесення моральних оцінок і є підставою для подальшої роботи думки над текстом фільму, бо саме такі оцінки володіють



набагато більш примусовою і спонукальною силою «... ніж оцінки, що просто повідомляються і засвоюються» [4, с. 204].

В якості *підсумку* зазначимо, що використання кіноклубу як елементу технології навчання майбутніх юристів видається найбільш ефективною формою практичних занять із дисципліни «Філософія права» через його відповідність актуальній задачі – створення ґрунту для рефлексії та кристалізації того професійного стилю мислення, який притаманний представникам юридичної сфери. Кіноклуб, в рамках якого відбувається рефлексія та обговорення кінофільмів, дозволяє індивіду не тільки побачити «зі сторони» ті дилеми, що постають у процесі вирішення професійних задач, але й в дискусії обговорити з іншими реципієнтами кінотексту найбільш морально-складні моменти сприйнятого. Цінність такої форми роботи як кіноклуб також полягає в тому, що вона має потенціал для підвищення майбутнім юристом вміння використовувати деонтологічну призму як інструмент для вирішення правових ситуацій й здатна детермінувати почуття особистої та професійної відповідальності за прийняте рішення. Отже, кіноклуб має в собі механізм сприяння й допомоги майбутнім юристам в розумінні складності усіх «за» і «проти» морального та юридичного прийняття рішень, має ресурси для підсилення їхньої здатності застосовувати деонтологічну теорію для прийняття виважених і правильних рішень, розвитку мислення за межами власних соціальних, культурних і релігійних кордонів, відшліфовування здатності критичної оцінки інформації, включаючи позиції та думки, що суперечать їх власним.

### Література:

1. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2-х томах. Т. 1. Психическое развитие ребенка / Под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. – М. : Педагогика, 1986. – 306 с.
2. Лотман Ю.М. Об искусстве. – СПб. : «Искусство – СПб», 1998. – 704 с.
3. Рувинский Л.И. Нравственное воспитание личности: Монография. – М.: Издательство Московского университета, 1981. – 185 с.

4. Теплов Б.М. Психология и психофизиология индивидуальных различий. – Воронеж : МОДЭК, 2004. – 440 с.

5. Batool T.M. Creation of ideology through the language of cinema: a feminist study of media education. *Procedia. Soc. and Behav. Scien.* – 2010. – № 2(2). – P. 4592-4596.

6. Course Catalogue. Law, Justice and Morality. Law4038; University of Glasgow. URL: <https://www.gla.ac.uk/coursecatalogue/course/?code=LAW4038> (дата звернення: 10.05.2021).

7. Law and Morality PHIL 237.3 / University of Saskatchewan. URL: <https://catalogue.usask.ca/PHIL-237> (дата звернення: 10.05.2021).

## **ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

**Костюченко О. Є.**

*доктор юридичних наук, професор,  
в. о. провідного наукового співробітника  
відділу забезпечення інтеграції академічної та університетської  
правової науки та розвитку юридичної освіти  
Київського регіонального центру  
Національної академії правових наук України  
м. Київ, Україна*

Стандарти вищої освіти України: першого та другого (бакалаврського та магістерського) рівнів вищої освіти, галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право», закріплюють перелік компетентностей випускника та сформульовані у термінах результати навчання. Конкретний зміст компетентностей та результатів навчання має певні особливості, обумовлені змістом підготовки здобувача за конкретною програмою. Але незалежно від цього у стандартах закріплена орієнтація на формування практичних навичок здобувачів освіти. Отже, в умовах реформування юридичної освіти в Україні одним із завдань є поширення практично орієнтованого навчання

майбутніх юристів. Це своєю чергою вимагає перегляду методів навчання та педагогічних прийомів.

Більш ніж сто років пройшло з часу впровадження кейс-методу у навчанні в школі права Гарвардського університету, і вже сьогодні цей метод стрімко поширюється у вітчизняному освітньому середовищі. Розширення методології викладення юридичних дисциплін на основі кейсового навчання, на наш погляд, має сприяти прирощенню теоретичного знання до практичних реалій вирішення юридичних справ. Цільове спрямування такого навчання зміщує акцент його результатів. Традиційне навчання має кінцевим результатом знання, а кейсове навчання у результаті сформує у здобувача компетентності та навички самостійної роботи з юридичною справою.

Науковці доводять, що «використання кейсових технологій ... значною мірою впливає на розвиток критичного мислення, надає можливості визначити власну позицію, формує навички відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної проблеми. Активні методи також навчають студентів формувати аргументи, висловлювати думку з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати іншого тощо» [1, с. 38]. Такі властивості кейсового методу навчання дозволяють студентам юридичного фаху не лише самостійно знайти способи вирішення практичної проблеми, а й опанувати навички ведення дискусії, дебатів, вчать їх слухати, сприймати та аналізувати альтернативні або протилежні правові позиції.

Варто відмітити, що в сучасних умовах спостерігається низький рівень мотивації студентів до навчання. Це обумовлено і невизначеністю умов майбутнього працевлаштування за професією, і методиками викладання, і високим рівнем теоретизації освітнього процесу тощо. Водночас «кейс-метод дає змогу зацікавити студентів процесом навчання, формує сталий інтерес до конкретної навчальної дисципліни, сприяє активному засвоєнню знань і навичок. Даний метод дає можливість використати теоретичні знання й прискорити засвоєння практичного досвіду» [2, с. 82]. Досягаються такі результати завдяки тому, що кейс-метод націлений не на отримання конкретних теоретичних знань про об'єкти, а на формування

професійних компетентностей, професійних навиків, розвиває уміння працювати з нормативно-правовими актами, матеріалами юридичних справ, документами тощо. Виконання кейсових завдань у письмовій формі дозволяє студентам-юристам удосконалити навички юридичної техніки підготовки документів та юридичного письма.

Кейс-метод відрізняється від інших методів навчання тим, що кейсові завдання містять описи реальних практичних ситуацій, що вимагають вирішення. У цьому методі доволі часто студентами пропонуються альтернативні способи вирішення практичної проблеми, і для спеціалістів юридичного профілю такий підхід є максимально наближеним до юридичної практики, де в процесі виникнення спору між сторонами кожна з них має свій варіант вирішення проблеми, але винайти потрібно той, що відповідає законодавству. «Кейс-метод є достатньо складним, але використання його в навчальній діяльності студентів має цілу низку переваг. По-перше, він створює для студентів можливість не тільки отримати цікаву та корисну інформацію, а й глибоко її осмислити та знайти різні варіанти правильного рішення. По-друге, цей метод інтенсифікує творчі здібності та креативність студентів, навчає командній роботі. По-третє, дає змогу викладачеві проявляти свій творчий потенціал, саморозвиватися відповідно до викликів сучасності» [3, с. 228].

З власного досвіду викладання юридичних дисциплін, зокрема «Трудового права України», зазначимо, що підготовку кейсів для студентів істотно полегшує робота з Єдиним державним реєстром судових рішень. Зокрема, оприлюднені судові рішення дають викладачеві матеріал для опрацювання і підготовки кейсових завдань. Такі завдання можуть бути щонайменше двох видів: перший – кейс, завданням якого може бути вирішення справи по суті; другий – кейс, що розігрується в аудиторії як рольова гра, де дві команди студентів представляють учасників судового процесу, і окрема команда виступає у ролі суддів. Такі підходи до підготовки кейсових завдань передусім активізують діяльність самих студентів, дозволяють їм сконцентруватися на вирішенні юридичної справи та формують навички роботи у команді. Якщо кейс подається через рольову гру, це також дозволяє студентам опанувати

особливості судового процесу, удосконалити навички участі в судових дебатах. Відмітимо, що коли в аудиторії кейс розігрується як судовий розгляд справи паралельно із засвоєнням навчального матеріалу за предметом дисципліни, наприклад розгляд трудового спору щодо виплати заробітної плати працівникові, відбувається синергетичне сполучення із навчальним матеріалом процесуальних дисциплін. У навчальній дисципліні «Трудове право України» види кейсових завдань дозволяють охопити процесуальні аспекти цивільного, господарського та адміністративного судочинства.

Варто відмітити, що підготовка кейсових завдань для студентів-юристів відрізняється від підготовки кейсів з дисциплін іншого фаху. Зокрема, власний досвід викладання та підготовки таких завдань для студентів-юристів показав, що кейси з юридичних справ мають такі особливості:

1. Вирішення справи по суті на основі законодавства вимагає від студента не пошуку управлінського рішення або вигадування способів вирішення, замирення юридичної справи, а вирішення її на підставі законодавства, де розкривається головна мета вирішення юридичної справи – верховенство права.

2. Широкі можливості впровадження міждисциплінарних зв'язків у процесі підготовки студента-юриста, за рахунок побудови завдань у такий спосіб, що вирішення його включало матеріал тих навчальних дисциплін як вже вивчено студентами (теорія держави і права, судові та правоохоронні органи, процесуальні дисципліни тощо).

3. Розв'язання кейсу з юридичної справи, чи то письмова робота, чи то рольова гра, вимагає вирішення спору та підготовки своєї позиції з правовим обґрунтуванням. У процесі такої діяльності студенти самостійно аналізують чинне законодавство, судову практику, у малих групах вчать один у одного та набувають навиків роботи в групах. Опановують юридичне письмо, техніку підготовки юридичних документів, зокрема етапи підготовки документів: 1) визначення адресата; 2) визначення загальної структури документа, систематизація матеріалів і аргументів за відповідними розділами; 3) написання тексту документа; 4) прогнозування і аналіз можливих висновків; 5) редагування матеріалів. Засвоюють складові процесуального документа:

вступна, мотиваційна та резолютивна частини. Розв'язуючи кейсове завдання через рольову гру, де моделюється судовий процес, студенти не лише набувають практичних навиків ведення судових дебатів, а й починають опановувати стратегії та тактики судового захисту. Опановують «таймінг» як елемент техніки захисника сторони у справі.

4. Кейсове завдання підвищує мотивацію студента до вирішення справи по суті, що спонукає його самостійно аналізувати теоретичний матеріал та законодавство. Прагнення студента до обґрунтування власного способу вирішення юридичної справи дозволяє використати методи «евристичного навчання». «Евристичне навчання як оригінальна науково-педагогічна концепція пропонує учням самостійно «відкривати знання», порівнюючи їх із культурно-історичними аналогами, вибудовуючи при цьому індивідуальну траєкторію власної освіти» [4, с. 162]. У цьому аспекті кейс-метод емоційно спонукає студента до пошуку, а коли самостійно знаходить правильний спосіб вирішення справи, він радіє («Ура! Я знайшов!»). Водночас таке емоційне збудження формує у його пам'яті потужні рефлекторні реакції. Тобто студент починає формувати та/або удосконалювати стереотипні процедури у роботі з нормативними матеріалами, документами, нормативною базою тощо. По суті відбувається формування професійних навичок та компетенцій.

Наведені вище особливості кейсів з юридичних справ не складають вичерпного опису їхніх властивостей, проте вони, на нашу думку, дозволяють розширити практично орієнтований підхід до навчання студентів юридичного профілю. Також зазначимо, що чим більше кейсових завдань пропонується студентам, тим швидше і більш кваліфіковано вони готують свої відповіді.

### **Література:**

1. Буркіна Н. В. Використання активних методів навчання у дистанційних курсах. *Теорія та методика електронного навчання* : Зб. наук. праць. Вип. III. Кривий Ріг : Вид. відділ НМетАУ, 2012. С. 35–39.

2. Боднарчук О. Г. Упровадження кейс-методу як засобу формування професійних компетенцій майбутніх юристів-господарників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 79–83. URL: [http://www.lsej.org.ua/1\\_2019/21.pdf](http://www.lsej.org.ua/1_2019/21.pdf)

3. Клименюк Н. В. Кейс-метод як ефективний засіб проблемно-розвивального навчання в процесі формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 82. Т. 3. С. 222–229.

4. Кривonos О. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів в умовах евристичного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4 (30). С. 159–167.

## **БІНАРНЕ ЗАНЯТТЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД ВИКЛАДАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

**Красицька Л. В.**

*доктор юридичних наук, доцент,  
в. о. провідного наукового співробітника  
відділу забезпечення інтеграції академічної  
та університетської правової науки та розвитку  
юридичної освіти  
Київського регіонального центру  
Національної академії правових наук України  
м. Київ, Україна*

В умовах дистанційного навчання особливого значення набувають інноваційні методи викладання у здобувачів вищої юридичної освіти з метою забезпечення практикоорієнтованості навчання юристів. Активне обговорення реформування вищої юридичної освіти в контексті практикоорієнтованості освітнього процесу розпочалось більше десяти років тому, а свого загострення воно набуло після внесення до Верховної Ради України проекту Закону України «Про юридичну (правничу)

освіту і загальний доступ до правничої професії» (реєстраційний № 7147 від 28 вересня 2017 року), стаття 6 якого мала назву «Практична підготовка у правничій школі» і передбачала, зокрема, що проходження практики щонайменше за однією з правничих професій є обов'язковою складовою практичної підготовки здобувача юридичної (правничої) освіти; правнича школа забезпечує набуття студентами практичних навичок шляхом запровадження таких навчальних дисциплін як правнича клініка, правнича дослідницька лабораторія та імітація судового процесу [1]. Також було внесено до Верховної Ради України проект Закону України «Про юридичну освіту та юридичну (правничу) професію» (реєстраційний № 7147-1 від 17 жовтня 2017 року), стаття 4 якого визначала особливості практичної орієнтованості освітнього процесу у юридичних школах: Освітній процес в юридичних школах ґрунтується на ефективному поєднанні глибоких теоретичних знань та практичного досвіду застосування права. Юридичні школи мають право залучати до викладання навчальних дисциплін практичних працівників, зокрема на умовах трудового договору, цивільно-правових договорів, у формах відкритих лекцій, відкритих практичних занять, майстер-класів, змагальних заходів освітнього характеру тощо. Юридичні школи забезпечують набуття здобувачами юридичної освіти практичних навичок шляхом обов'язкового залучення до діяльності юридичних клінік, проведення модельних судових засідань. Юридичні школи забезпечують обов'язкове проходження практики здобувачами вищої юридичної освіти шляхом укладення договорів із професійними асоціаціями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними особами приватного та публічного права, самозайнятими правниками [2]. Обидва ці законопроекти було відкликано в серпні 2019 року.

Гострота обговорення напрямів модернізації юридичної освіти взагалі та вищої юридичної освіти зокрема не спадає у зв'язку з оприлюдненням проекту Концепції розвитку юридичної освіти, розробленого та обговореного на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти (далі – Концепція), яка виходить з того, що



проблемою, яка потребує розв'язання, є невідповідність змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах. Однією з причин цієї проблеми є відсутність або недостатність практичної складової у більшості освітніх програм підготовки правників та труднощами системного залучення правників-практиків до викладання права. Метою Концепції є створення умов для вдосконалення організації та модернізації змісту юридичної освіти, спрямованих, зокрема, на формування ґрунтовних теоретичних знань та практичних компетентностей правників [3].

Проект Концепції розвитку юридичної освіти передбачає активне впровадження в освітній процес інноваційних форм та методів навчання: кейсів, навчальних судових засідань тощо; долучення представників правничих спільнот до викладання окремих курсів чи проведення занять для здобувачів юридичної освіти тощо [3].

Саме долучення представників правничих спільнот до проведення занять для здобувачів вищої юридичної освіти у формі проведення бінарних занять й сприяє практико-орієнтованості навчального процесу.

Метою бінарного заняття є набуття теоретичних знань та практичних навичок здобувачами вищої юридичної освіти внаслідок викладання теми заняття двома викладачами: науково-педагогічним працівником закладу вищої освіти та практичним працівником. Поєднання теоретичних знань науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти та практичних навичок практичного працівника сприяє вмотивованості здобувача вищої юридичної освіти, забезпечує набуття здобувачами вищої юридичної освіти високого рівня прикладних практичних навичок на вмінь, що в умовах дистанційного навчання є вкрай важливим.

Дистанційне навчання обумовлює й можливість проведення бінарних занять з використанням платформ ZOOM, Google meet. При проведенні бінарного заняття важливо обрати таку тему заняття, яка має не тільки теоретичне значення, а й практичну

спрямованість, тоді участь практичного працівника у проведенні заняття буде ефективною. Особливу заінтересованість у здобувачів вищої юридичної освіти викликають проблемні питання, щодо вирішення яких відсутня усталена судова практика. Тому розгляд на бінарному занятті цих питань з аналізом обґрунтованих позицій двох викладачів сприятиме формуванню власного аргументованого погляду на певну проблему.

При проведенні бінарного заняття важливим є започаткування нестандартних підходів до проведення заняття, підтримка дискусії серед здобувачів вищої юридичної освіти, залучення до процесу обговорення якнайбільшої кількості здобувачів вищої юридичної освіти. При цьому бінарне заняття не може бути майданчиком для нав'язування певного погляду на вирішення проблемної ситуації, тільки толерантність та співіснування різноманітних поглядів і думок сприятимуть досягненню мети заняття.

Отже, бінарне заняття є інноваційним методом викладання в умовах дистанційного навчання, що сприяє практико-орієнтованості підготовки здобувачів вищої юридичної освіти.

### **Література:**

1. Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» (реєстраційний № 7147 від 28 вересня 2017 р.).

URL : [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=62613](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613) (дата звернення: 16.05.2021).

2. Проект Закону України «Про юридичну освіту та юридичну (правничу) професію» (реєстраційний № 7147-1 від 17 жовтня 2017 р.). URL : [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=62728](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62728) (дата звернення: 16.05.2021).

3. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. URL: <http://kno.rada.gov.ua/fsview/75465.html> (дата звернення: 16.05.2021).

## ЮРИДИЧНА КЛІНІКА В СИСТЕМІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПРАВНИКА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Куцевич М. П.**

*доктор юридичних наук, доцент,  
професор кафедри кримінально-правової політики  
Інституту права Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка  
м. Київ, Україна*

Квінтесенцією змістовної підготовки фахівця з вищою освітою у галузі права є здобуття ним навичок практичного застосування положень законодавства з урахуванням існуючих правозастосовних підходів та відповідних напрацювань науки.

Цілком очевидно, що наявність навіть найкращих теоретичних знань без належних навичок їх практичного застосування не дозволяє оцінити носія таких знань як фахівця. Саме глибоке розуміння необхідності поєднання теоретичної з якісною практичною підготовкою здобувача освіти обумовили необхідність переосмислення діючої і побудови ефективнішої системи практичної підготовки правника в якій отримали б вдосконалення існуючі практики, а й був би розширений набір форм роботи над здобуттям практичних навичок. Слід відмітити, що з боку Міністерства освіти і науки України зроблено вагомий крок для стимулювання закладів вищої освіти до посилення практичної підготовки. Зокрема, прийнято: Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений наказом № 1379 від 12.12.2018 р. [1], та Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджений наказом № 1053 від 17.08.2020 р. [2] в яких:

1) встановлено значні обсяги кредитів ЄКТС для проходження підготовки:

- ОР бакалавр: 10 кредитів, що з розрахунку обсягу одного кредиту становить 300 годин, тобто 7,5 робочих тижнів

- ОР магістр: 30 кредитів практики у освітньо-професійних програмах та 20 кредитів практики у освітньо-наукових програмах, що з розрахунку обсягу одного кредиту становить: 22,5 та 15 робочих тижні;

2) в якості обов'язкових компетентностей випускника закріплено набуття здатності до застосування знань для вирішення практичних ситуацій, розв'язання складних задач і проблем.

Навіть поверхнєве осмислення вказаних вимог до підготовки здобувача освіти дозволяє зрозуміти, що «інструменти» для досягнення таких результатів не можуть зводитись до традиційної практики в органах влади. Потрібна форма роботи, яка робить здобувача освіти повноцінним учасником певного провадження: кримінального, цивільного, адміністративного чи про адміністративне правопорушення, забезпечить йому можливість як скористатися правами, так і відчутти повноцінну відповідальність за кожен процесуальну дію і кінцевий результат. В цьому плані достатньо якісним інструментом практичної підготовки може бути робота студента в юридичній клініці при закладі вищої освіти. Для прикладу, при Правничій школі Єльського університету функціонує 30 юридичних клінік які працюють за різними напрямками [3].

Слід відмітити, що МОН України ще в далекому 2006 році наказом № 592 від 03.08.2006 р. затвердило Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України [4] (далі – Типове положення). Загалом характеристики юридичної клініки, визначені в цьому Типовому положенні, узгоджуються із загальними ознаками юридичної клініки, як правового явища, що існує при закладах вищої освіти:

- це структурний підрозділ закладу вищої освіти,
- керівництво клінікою здійснює штатний працівник, який обіймає керівну посаду,
- клініка як структурний підрозділ має свою структуру та штатну чисельність працівників: викладачі-куратори, завідувачі сектора, лаборанти тощо
- консультантами клініки є студенти старших курсів, які навчаються за спеціальністю «Право».

В багатьох закладах вищої освіти юридична клініка має організаційну структуру, визначену вказаним Типовим положенням, але є й значна частина закладів вищої освіти, де вимоги визначені в Типовому положенні не дотримані, однак у тій чи іншій організаційній формі юридичні клініки існують в більшості закладів вищої освіти України.

Спільними для усіх юридичних клінік, які функціонують в Україні, є кілька проблем: впровадження достатньої кількості ставок штатних працівників клініки, вирішення питань оплати праці з урахуванням: а) позиціонування штатного співробітника клініки як науково-педагогічного працівника чи як іншу категорію працівників, б) визначення форми обліку виконання трудової функції штатним працівником: як кількість занять в академічних годинах чи інакше. Це все крім того, що необхідно вирішити й питання обліку роботи студентів у клініці: в кредитах ЄКТС як навчальну дисципліну чи інакше.

Однак, найбільшою проблемою існуючих юридичних клінік, вирішення якої не залежить від волі керівника закладу вищої освіти є відсутність закріпленого на нормативному рівні правового статусу, який необхідний юридичним клінікам для участі у провадженнях по розгляду усіх видів предметних справ, які розглядаються судами та іншими органами влади України. Нажаль, чинне законодавство, яке врегульовує надання правової допомоги під час розгляду справ: кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних та про адміністративні правопорушення, не містить жодної можливості для участі у відповідному процесі юридичної клініки, суб'єкти надання правової допомоги обмежені адвокатом і лише в ст. 268 Кодексу про адміністративні правопорушення альтернативою адвокату є фахівець у галузі права. Саме тому, незалежно від організаційної форми в якій функціонують юридичні клініки при закладах вищої освіти України, усі вони змушені в якості єдиного шансу на отримання хоча б якогось доступу до реальних проваджень працювати виключно через центри безоплатної правової допомоги.

Таким чином, по суті ключова форма роботи, яка здатна забезпечити безпосереднє набуття практичних навичок здобувачем освіти в якості реального учасника провадження є

недоступною для юридичних клінік, що функціонують при закладах вищої освіти України.

Вочевидь ця ситуація є неприйнятною і потребує внесення змін у процесуальне законодавство, яке слід доповнити нормами про регулювання участі працівників і студентів-консультантів юридичної клініки закладу вищої освіти України в якості захисника, особи, яка надає правову допомогу та представника сторін провадження.

### **Література:**

1. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ МОН України № 1379 від 12.12.2018 р. Офіційний сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>

2. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: наказ № 1053 від 17.08.2020 р. Офіційний сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/08/081-pravo-magistr.pdf>

3. Yale Law School. URL: <https://law.yale.edu/studying-law-yale/clinical-and-experiential-learning>

4. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ МОН України №592 від 03.08.2006 р. Офіційний сайт Верховної Ради України / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

## ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЯК ОBOB'ЯЗKOBІ СКЛАДОВІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

**Кучма О. Л.**

*доктор юридичних наук, доцент,  
професор кафедри трудового права  
та права соціального забезпечення*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка  
м. Київ, Україна*

Здобуття юридичної освіти передбачає отримання студентом як теоретичних знань, так і практичних навиків. Дискусійним є вислів «забудьте чому вас вчили, на практиці все інакше». Цікаво, чому ж тоді вчили у ВНЗ прихильників даного погляду, навряд чи застосуванню законодавства іншого ніж діюче (за винятком тих змін, які сталися після складання іспиту з певного предмету). Навіть пропрацювавши 20-ть років юристом, при зміні місця роботи доведеться щось змінювати, навчатись новому, але не варто при цьому знецінювати попередній досвід роботи.

На практичні заняття популярно запрошувати практиків. Проте, не завжди це має позитивний ефект, адже хороший працівник-практик не завжди є хорошим педагогом, і не кожен здатний донести на належному рівні до студентів інформацію про свої здобутки.

На одній з панельних дискусій, спікер навів приклад того, що відомі футбольні тренери не всі були блискучими футболістами. І навпаки, не всі олімпійські чемпіони могли стати професійними тренерами (вчителями). Тому не варто розраховувати на те, що достатньо запросити на практичне заняття практикуючого юриста і студенти стануть ближчими до практики.

Якщо викладач є професіональним педагогом, то він намагатиметься і самостійно опанувати юридичні практики, відслідковувати потреби практики у своїх та дотичних сферах, консультуватися з працівниками-практиками, досліджувати судові прецеденти тощо. Часто викладачі поєднують науково-викладацьку діяльність і юридичну практику.

Потребує перегляду алгоритм який впливає на здобуття студентом практичних навиків – проходження практики на підприємстві, установі, організації, у фізичних осіб-підприємців (надалі – виробники). На жаль, деякі студенти підходять формально до такого виду здобуття знань і сприймають практику як можливість не відвідувати заняття. Також немає зацікавленості у виробника допомогти студенту отримати навики, уповноважити одного із юристів підприємства стати реальним ментором для студента. Інколи студенти не відвідують практики, не вбачаючи для себе користі від неї, або студента використовують як різноробочого, надаючи доручення виконувати роботу, яка не сприяє набуттю навичок юриста. І така позиція виробників пояснюється їх незацікавленістю у студентові, адже беручи на практику студентів, з якими у подальшому не планується укладення трудового договору, виробник не має мотивації витратити час, щоб створити умови для набуття студентом навиків, які він буде застосовувати у конкурентів. Звужувати коло виробників тільки до тих, у яких в подальшому залишиться працювати студент безперспективно, оскільки це створить іншу проблему – неможливість студенту знайти виробника для проходження практики. Тому найдієвішим варіантом вирішення даної проблеми має бути розгляд питання про мотивацію виробників до того, щоб вони були зацікавлені у набутті практикантами навиків саме у них. Доцільно до процесу набуття студентом навиків залучати Центр зайнятості, який і буде мотивувати виробників. Центр зайнятості зацікавлений у тому, щоб у разі, якщо випускник ВНЗ звернеться до них у пошуках роботи, він був конкурентоспроможним і швидше знайшов роботу. Відповідно, саме Центр зайнятості має мотивувати виробника стати реальною базою практики по напрацюванню навиків майбутніми фахівцями.

Також важливо, щоб студент отримував завдання, які мають відношення до його майбутнього фаху. Зрозуміло, що розробляти мільйонні контракти одноосібно студент не буде, але йому було б корисно стати помічником для юриста, який відповідає за цю ділянку, бути долученим до процесу збору матеріалу для аналітики, формування «чорнового варіанту» висновку щодо одного з питань, яке варто дослідити у роботі над



проектом та ін. Проте, юристу простіше самому виконати роботу, ніж спочатку пояснити студенту навіщо потрібна певна робота, що саме він має виконати, яким чином, навести приклади, потім проконтролювати щоб завдання вчасно було виконане, перевірити його зміст, вказати на помилки, проглянути перероблений матеріал тощо. Для того, щоб юрист мав стимул бути ментором для студента, його також важливо мотивувати, наприклад, премією чи оплачуваням вільним від роботи днем.

З метою уникнення непорозумінь при реалізації прав, пов'язаних із проходженням студентами практики на виробництві, необхідно на законодавчому рівні закріпити мотивацію, із зазначенням конкретних видів, умов та розмірів для виробників у Законі України «Про зайнятість населення», для працівників-наставників у Кодексі законів про працю України.

При отриманні виробниками та працівниками-наставниками переваг, пов'язаних із проходженням у них практики, студенти не будуть сприйматися як «навантаження», на яких не варто витрачати час.

В кінцевому підсумку, від бажання студента залежить здобуття ним знань та навиків, але якщо і виробник зацікавлений у студентові, така співпраця може принести кращі результати.

## **ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ПІДСУМКОВОМУ ОЦІНЮВАННІ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ**

**Липницька Є. О.**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри господарського та адміністративного права  
Донецького національного університету імені Василя Стуса  
м. Вінниця, Україна*

**Лехкодух І. О.**

*старший викладач кафедри господарського  
та адміністративного права  
Донецького національного університету імені Василя Стуса  
м. Вінниця, Україна*

Одним із завдань вищої юридичної освіти є підготовка фахівців спроможних кваліфіковано надавати юридичні послуги. Досягненню цієї мети сприяє забезпечення практикоорієнтованості навчання шляхом використання сучасних підходів як до викладання навчальних дисциплін (в тому числі в умовах дистанційного та змішаного навчання), так і до оцінювання рівня сформованості професійних правничих компетентностей.

Відповідно до Стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право» (далі – Стандарт) вища освіта за першим (бакалаврським) рівнем спрямована на формування у здобувачів здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання у сфері права з розумінням природи і змісту його основних правових інститутів, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин. Саме на досягнення цієї мети спрямовані визначені Стандартом загальні та спеціальні компетентності, а також результати навчання здобувачів юридичної освіти. Слід зазначити, що серед всіх перелічених у Стандарті результатів навчання, суттєве місце займають результати щодо праворозуміння та право-

застосування, серед яких, наприклад, вміння здобувачів застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки, надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях та інші [1]. Одним зі способів досягнення вищевказаних результатів може бути застосування практикорієнтованого підходу до навчання.

Про пріоритетність застосування такого підходу при підготовці майбутніх правників свідчать результати опитування роботодавців, які вказують, що основним недоліком чинної системи юридичної освіти є брак у випускників саме прикладних вмінь і навичок, їх невміння застосовувати на практиці набуті теоретичні знання. Зокрема, респонденти вважають, що випускники не вміють застосовувати закони на практиці, працювати з інформацією, не навчені діловодству та складанню юридичних документів (вище перелічені прогалини у підготовці вказали понад 50% респондентів) [2, с. 28, 33].

Можна погодитись з думкою професора А.Г. Бобкової, що однією з причин такого стану підготовки майбутніх правознавців є використання при оцінюванні результатів їх навчання традиційних ще з радянських часів форм контролю знань, що зводяться до прийому усних іспитів чи заліків, під час проведення яких контролюється, як правило, рівень знань здобувачів, а не їх практична підготовка [3, с. 5].

Таким чином, набувають актуальності питання використання практикоорієнтованих завдань, виконання яких дозволяє здобувачу продемонструвати рівень набутих компетентностей при підсумковому оцінюванні.

Поділ оцінювання на поточне (формувальне) та підсумкове (сумативне) є загальноприйнятим. Поточне оцінювання проводиться задля визначення динаміки формування компетентностей з метою (1) визначення рівня засвоєння опрацьованого матеріалу, (2) виявлення прогалин у знаннях, недостатнього рівня набуття певних вмінь і навичок та (3) обрання найбільш ефективних способів покращення отриманого результату (усунення прогалин у знаннях, підвищення рівня сформованості вмінь і набуття навичок) і

організації подальшої взаємодії. В свою чергу підсумкове (сумативне) оцінювання зазвичай спрямоване на оцінку досягнення остаточних результатів навчання, зокрема шляхом визначення рівня сформованості професійних правничих компетентностей. При цьому вбачається, що задля отримання інформації про реальний рівень сформованості професійних правничих компетентностей в процесі підсумкового оцінювання мають використовуватись саме практикоорієнтовані завдання.

Прикладом використання практикоорієнтованих завдань може бути досвід проведення підсумкового оцінювання з навчальних дисциплін «Екологічне право», «Земельне право», «Аграрне право» та «Господарське процесуальне право» у форматі «open book». Оскільки особливість формату «open book» проявляється у можливості під час виконання запропонованих завдань використовувати різноманітні джерела інформації (нормативно-правові акти, судову практику, підручники, наукові публікації тощо), завдання мають бути унікальними та дозволяти здобувачу вищої освіти продемонструвати набуті практичні навички (вміння застосовувати теоретичні знання на практиці, аналізувати та оцінювати інформацію, робити висновки тощо), а викладачу оцінити рівень сформованості відповідних професійних правничих компетентностей.

Так під час підсумкового оцінювання з дисципліни «Екологічне право» кожен здобувач академічної групи отримує індивідуальний кейс, який включає стислий і точний виклад ситуації, що виникла між учасниками екологічних правовідносин. При цьому при розробці кейсів має застосовуватись метод case-study, який полягає в тому, що здобувачам вищої освіти пропонується осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно відображає не тільки будь-яку практичну, конкретну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, необхідних при її вирішенні [4]. Для вирішення кейсу пропонується дати відповідь на три запитання, два з яких спрямовані на праворозуміння, а третє – на правозастосування.

*Приклад. 1. Назвати порядок отримання дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами. 2. Вказати заходи правової охорони атмосферного повітря. 3. Надати правову оцінку ситуації. Визначити види*

*відповідальності, які будуть застосовані до правопорушника.* Варто відзначити, що побудова питань має стимулювати здобувача шукати та аналізувати положення декількох законів та/або підзаконних актів, співставляти цю інформацію з окресленими у кейсі фактами і робити відповідні висновки щодо застосування норм права до певних правовідносин.

Отже, вирішення такого завдання дозволяє оцінити рівень розуміння природи та змісту основних правових інститутів та процедур національного права, особливостей їх реалізації та застосування, а також вміння здобувача здійснювати аналіз та оцінку юридичних фактів, визначати інтереси та мотиви поведінки інших осіб, приймати неупереджені, мотивовані рішення, кваліфікувати правопорушення, тобто застосовувати отримані теоретичні знання в процесі надання практичної юридичної допомоги.

Іншим прикладом може бути завдання, пов'язане з пошуком та аналізом судової практики за визначеними критеріями. Так, в рамках підсумкового оцінювання (екзамену) з дисципліни «Аграрне право» здобувачам пропонується знайти та проаналізувати судові рішення, прийняте в певний період часу (наприклад, впродовж року), стороною процесу в якому виступає певний суб'єкт аграрних правовідносин (свій для кожного варіанта) – фермерське господарство, сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю, сільськогосподарський товаровиробник, що займається рибництвом, працівник сільськогосподарського товаровиробника тощо. При цьому здійснюючи аналіз судового рішення здобувач має: 1) описати суть спору; 2) визначити вид аграрних правовідносин; 3) визначити склад учасників спірних правовідносин та їх процесуальний статус; 4) сформулювати основні тези, на яких ґрунтується судове рішення; 5) скласти перелік положень НПА, якими обґрунтовано судове рішення; 6) зробити висновки.

Завдання подібного типу дозволяють оцінити вміння здобувача вищої освіти здійснювати пошук, логічний, критичний і системний аналіз правозастосовчої практики, формулювати та аргументувати свої висновки, виявляти проблеми правового регулювання і пропонувати способи їх вирішення.

Досвід використання комбінації з описаних практико-орієнтованих завдань при проведенні підсумкового оцінювання з навчальних дисциплін «Екологічне право», «Земельне право», «Аграрне право» та «Господарське процесуальне право» свідчить про підвищення ефективності такого оцінювання. При цьому важливою умовою проведення такого оцінювання у форматі «open book» є обмеженість часу, яка вимагає від здобувача зосередженості безпосередньо на виконанні запропонованих завдань та сприяє підтриманню академічної доброчесності (особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання).

Вищезазначене дозволяє зробити висновок про наступні переваги використання практикоорієнтованих завдань в процесі підсумкового оцінювання: 1) дозволяє не лише викладачеві, а й здобувачу вищої освіти, отримати інформацію про реальний рівень оволодіння професійними правничими компетентностями; 2) має для здобувача навчальний ефект, який досягається шляхом пошуку і аналізу інформації та застосування в конкретній ситуації вмінь і навичок, сформованих в результаті опанування курсу; 3) дозволяє здобувачеві отриманий досвід, який може бути використаний в майбутній професійній діяльності, та визначити напрямки подальшого професійного розвитку (сферу знань/вміння/навички, що потребують додаткової уваги); 4) сприяє підтриманню академічної доброчесності, як в умовах аудиторного, так і дистанційного чи змішаного навчання.

### **Література:**

1. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 грудня 2018 р. № 1379. *Офіційний сайт Міністерства освіти та науки України*. URL: <https://mon.gov.ua>

2. Аналітичний звіт за результатами проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікацій правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу, щоб відповідати вимогам

сучасного ринку праці» / Козьяков С.Ю., Лилик С.В., Лилик І.В., Пирогова Д.І., Красновський О.В. К.: ВГО «Українська Асоціація Маркетингу», 2015. 131 с.

3. Бобкова А.Г. Щодо оцінювання результатів навчання здобувачів ступеня вищої освіти зі спеціальності «Право»: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса (18 травня 2018 р.) / Донецький національний університет імені Василя Стуса; за заг. ред. д.ю.н. проф. А.Г. Бобкової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 137 с.

4. Дюзельбаева Г.М., Рогалева Н.С., Татарінова О.В. Метод аналізу конкретної ситуації в професійному навчанні. URL: <https://cutt.ly/AfbPBMR>

## **КЕЙСОВИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ**

**Міловська Н. В.**

*доктор юридичних наук, доцент,  
в.о. провідного наукового співробітника  
відділу забезпечення інтеграції академічної та університетської  
правової науки та розвитку юридичної освіти  
Київського регіонального центру  
Національної академії правових наук України  
м. Київ, Україна*

В умовах реформування юридичної освіти великого значення набуває впровадження інтерактивних методів навчання, що є ефективним засобом в опануванні сучасних технологій, підвищенні ефективності навчання і якості знань, формуванні соціально-професійної компетентності фахівців у галузі права (навички юридичної діяльності, навички дослідницької роботи, соціально-особистісні навички). У даному аспекті значний

потенціал у процесі фахової підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах має застосування кейсового методу навчання, тобто методу аналізу конкретних ситуацій.

У науковій літературі кейс-метод (від англ. «case» – випадок, ситуація) розглядається як метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань – ситуацій (рішення кейсів) [1, с. 209]. Важливо, що опис конкретної ситуації одночасно відображає не тільки певну практичну проблему, але й аналізує визначений комплекс знань, який необхідно засвоїти студентами для її вирішення [2, с. 9].

Кейс-метод є ефективним інтерактивним методом професійної підготовки майбутніх юристів, основною метою якого є розвиток професійних здібностей та формування умінь вирішувати практичні завдання. Активне застосування цього методу у сучасній юридичній освіті зумовлене тим, що обговорення реальних професійних ситуацій сприяє підвищенню рівня навчальної та впливає на розвиток професійної мотивації майбутніх фахівців у галузі права, формуванню їх аналітичних умінь, розвитку правового мислення, аргументації, уважності до деталей, особливостей застосування правових норм. Уміння вести дискусію, аргументувати власну точку зору формує у студентів комунікативні навички і розвиває навички колегіальної роботи. Крім цього, перевагою методу є не лише здобуття знань і формування практичних навичок, але й розвиток системи цінностей студентів, професійних позицій, життєвих установок [3, с. 68], що допомагають психологічно адаптуватися до умов майбутньої професійної діяльності.

Як правило, у сучасній освіті використовуються два типи «кейсів»: а) детальний опис певного матеріалу, зважаючи на що обговорення «кейсу» може тривати протягом кількох занять; б) обговорення більш короткої і конкретної практичної ситуації [4, с. 404]. У свою чергу, відповідно до запропонованої European Case Clearing House (ЕССН) типології кейсів розрізняють: кейс-випадки, які можуть використовуватися під час лекції для демонстрації того або іншого поняття або як тема для обговорення; допоміжні кейси, метою яких є передання інформації і які використовуються як основа, на базі якої



обговорюються інші кейси; кейси-вправи, які дають можливість застосувати певні прийоми і широко використовувати матеріал кейсів; кейси-приклади, які покликані проаналізувати інформацію і виявити найважливіші зв'язки між різними складовими; комплексні кейси, які описують ситуації, де значущі аспекти заховані у великій кількості інформації і завдання студента полягає у відділенні важливих аспектів від малозначущих [5].

Залежно від мети використання у навчальному процесі виокремлюють також практичні, учбові та науково-дослідницькі кейси. Так, метою практичних кейсів є напрацювання навичок застосування отриманих знань, наприклад, шляхом складання процесуальних документів тощо. Учбові кейси надають можливість набути досвід вирішення типових задач, з якими майбутній фахівець буде стикатися у повсякденній практичній діяльності. У свою чергу, науково-дослідницькі кейси орієнтовані на проведення наукового дослідження (отримання нового знання) та напрацювання навичок оформлення наукового результату [6, с. 50].

Слід зазначити, що у навчальному процесі може мати місце як підготовка до виконання кейс-завдань, що передбачає надання завдання студентам для ознайомлення до проведення заняття, так і використання кейс-методу безпосередньо у процесі заняття, що залежить від змісту кейс-завдання та умов проведення практичного заняття. Різноманітність отриманих ситуацій та робота з ними повинні навчити студентів аналізувати конкретну інформацію, простежувати причинно-наслідкові зв'язки, виділяти ключові проблеми. При цьому головною перевагою методу ситуаційного навчання під час проведення практичних занять виступає можливість оптимально поєднувати теорію та практику, що є досить важливим під час підготовки студента-юриста. Студент навчається застосовувати отримані теоретичні знання в конкретній практичній ситуації, що, в свою чергу, сприяє систематизації теоретичних і практичних знань.

Таким чином, використання методу кейсів зумовлює передусім необхідність засвоєння студентами відповідного теоретичного матеріалу практичного заняття із використанням навчально-методичного комплексу, який містить навчальні

посібники та конспект лекцій з теми відповідного заняття. У свою чергу, при вирішенні самого кейс-завдання студентами аналізується конкретна практична ситуація, уточнюються обставини та узагальнюється інформація. На цьому етапі відбувається осмислення проблеми, актуалізуються набуті знання. Так, аналізуючи зміст кейсу, майбутні юристи застосовують знання положень законів та інших нормативно-правих актів, що сприяє оволодінню новими уміннями та формами поведінки. Після цього студенти пропонують можливі варіанти вирішення завдання, дискутують один з одним, колективно співпрацюють та формулюють можливі способи вирішення кейс-завдання, визначають переваги та недоліки кожної альтернативи, роблять узагальнення. На останньому етапі студентами обґрунтовується прийняте рішення, вказується на його переваги, відстоюється доцільність його використання. У свою чергу, викладачем здійснюється узагальнення і систематизація отриманих результатів і набутих знань під час роботи над кейсом та оцінюється робота студентів.

Важливо зазначити, що проведення заняття для майбутніх юристів з використанням кейс-завдань потребує ретельної підготовки викладача, який має бути досвідченим в організації навчання, проведенні дискусії, а також мати ґрунтовні знання, щоб допомогти учасникам проаналізувати і зрозуміти кейсову ситуацію. Викладач має пояснити студентам зміст завдання, контролювати його виконання та професійно оцінити успіхи та досягнення студентів. У процесі заняття викладач може розподіляти студентів на підгрупи та ставити перед ними завдання щодо аналізу приведеного випадку з практики, яке вони мають виконати, виходячи з набутих теоретичних знань. У процесі роботи викладач має контролювати виконання завдання кожною підгрупою і відповідно оцінити.

Викладач також визначає основні та допоміжні матеріали для підготовки студентів і список рекомендованої літератури, яка повинна бути методично опрацьована й адаптована під цілі конкретного практичного заняття з відповідної тематики. Адже уміння працювати з літературою по темі розвиває у студентів навчально-професійні навички, уміння виділяти суттєву для вирішення поставленого завдання інформацію та аналізувати її.

Водночас недостатність інформації мотивує студентів на дослідницьку діяльність. Крім цього, кожен кейс повинен відповідати навчальній програмі, в рамках якої він вирішується, що сприяє створенню цілеспрямованої й організованої роботи студентів як під час виконання занять, так і під час їх обговорення, що, в свою чергу, сприяє формуванню відповідних професійних навичок в контексті відповідної навчальної дисципліни, а також закріпленню вже засвоєних знань з інших дисциплін.

Отже, використання кейсового методу у підготовці фахівців у галузі права, в основі якого лежить аналіз конкретних практичних ситуацій, сприяє формуванню і розвитку навичок професійної, практичної, дослідницької діяльності, соціально-особистісних навичок майбутніх юристів. Кейс-метод, будучи інтерактивним методом навчання, сприяє розвитку у студентів самостійного мислення, вміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловлювати свою, розвиває вміння колективної співпраці та активізує навчальну діяльність.

### Література:

1. Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода / Ю. Сурмин, А. Сидоренко, В. Лобода и др.; под ред. Ю. П. Сурмина. К.: Центр инноваций и развития, 2002. 286 с.
2. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.
3. Данильчук Л. Використання «кейс-методу» в професійній діяльності викладача вищого навчального закладу. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2004. № 5. С. 66–71.
4. Рибачук А. В. Використання кейс-методу у процесі фахової підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 35. С. 404–409.
5. ECCH the case for learning. URL: <http://www.ecch.com/educators/casemethod/resources/freecasesoverview> (дата звернення: 17.05.2021).

6. Титова О. В. Кейс-метод як технологія формування професійних компетенцій студентів-юристів. *Юридична освіта у сучасному вимірі*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 квітня 2017 р.) / Донецький національний університет імені Василя Стуса; за заг. ред. д.ю.н. проф. А.Г. Бобкової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С. 49–51.

## **ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ НАУК У ВНЗ УКРАЇНИ**

**Олійник О. С.**

*доктор юридичних наук, доцент,  
професор кафедри кримінально-правової політики  
та кримінального права  
Інституту права Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка  
м. Київ, Україна*

Юридична освіта сьогодні – це не просто галузевий напрям діяльності окремих вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) в Україні, але й ретельна просвітницька й виховна діяльність науково-педагогічних працівників серед молодих людей з питань підготовки покоління нової генерації, перед якими в недалекому майбутньому постануть непрості проблеми щодо розбудови і становлення в Україні дійсно правової, соціальної держави, де пануватиме верховенство права безпосередньо як принцип співіснування громадян в державі.

Прагнення України вступити до Європейського Союзу (далі – ЄС) внесло серйозні корективи й в освітню діяльність ВНЗ. Це пов'язано не лише із намаганням отримати визнання вітчизняних дипломів країнами, які входять до ЄС зокрема, а й увійти, так би мовити, в «світову систему освіти» загалом.

На нашу думку, необхідно зазначити, що, по-перше, вітчизняна система освіти у юридичних ВНЗ України сьогодні

вже зазнала суттєвих змін. Ці зміни пов'язані як із перебігом пандемії в Україні та світі (сьогодні, на жаль, переважає форма дистанційного навчання студентів), так і підходом до формування навчальних програм, які в деяких випадках взагалі втратили свою актуальність та перестали цікавити студентів. Це в першу чергу стосується навчальних програм, які надаються студентам та слухачам на вибір. По-друге, система оцінювання також зазнала змін, й тепер майже кожен ВНЗ України використовує або власну, безпосередньо розроблену закладом, систему оцінювання, або ж стобальну систему, яку винайшли й розповсюдили в іноземних ВНЗ. Водночас, необхідно зазначити, що хоча в Україні й використовується 100-бальна шкала оцінювання, але критерії оцінювання в різних ВНЗ можуть відрізнятися. Так, в одних ВНЗ по 100-бальній шкалі оцінюється виконання студентом (слухачем) лише навчальної програми, а в інших – згадана шкала оцінювання може включати в себе такі показники (критерії), як:

- відвідування навчальних занять;
- результати освоєння кожного модуля навчальної дисципліни;
- творчий рейтинг;
- проміжна атестація (екзамен, залік з оцінкою тощо), що є, на наш погляд, більш прогресивним і правильним розумінням і застосуванням такої системи оцінювання [1].

По-третє, навчальні програми та методичні рекомендації до них набули сьогодні нового «забарвлення», хоча і не завжди у співрозмірних «дозах» викладаються теми (або навіть цілі окремі курси), тобто за рахунок годин галузевих дисциплін викладаються предмети, які стосуються толерантності поведінки майбутніх юристів з учасниками кримінального процесу. Хоча це, на наш погляд, питання загального виховання й курсу галузевих наук з цього приводу страждати не повинен. По-четверте, ВНЗ системи освіти МВС мають широкий досвід використання практичних працівників під час викладання галузевих юридичних дисциплін. Так, в Національній академії внутрішніх справ України (далі – НАВСУ) під час викладання слухачам такого предмету, як «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», кожна тема розділена на два

блоки: перший, кримінально-правовий, стосується викладання та обговорення питань, які стосуються безпосередньо кваліфікації кримінальних правопорушень, інший, кримінально-процесуальний блок, стосується питань здійснення необхідних процесуальних дій, в разі вчинення того чи іншого кримінального правопорушення для встановлення винної у ньому особи та доведення її вини законними способами та методами, які передбачені чинним КПК України. Це, на наше переконання, говорить про дійсно практикоорієнтовану активну діяльність даного ВНЗ.

Окремо хотілося б зазначити про такий позитивний момент в практикоорієнтовній діяльності вітчизняних ВНЗ, який стосується появи нового предмету. Цей предмет в різних ВНЗ може мати відмінну назву, однак, сутність його полягає у дослідженні та вивченні практики діяльності Європейського суду з прав людини. Поява такого предмету та висока зацікавленість ним студентів говорять про обрання правильного вектору подальшого розвитку юридичної освіти в Україні.

Отже, система практикоорієнтованого навчання під час викладання юридичних наук у ВНЗ України зазнала й продовжує зазнавати змін, спрямовуючи вектор свого розвитку на подальше вдосконалення в аспекті використання практичного досвіду задля підготовки майбутніх юристів, які винайдуть та продовжать розвивати найкращі традиції такого учбового процесу.

### **Література:**

1. Положення про оцінювання. URL: <https://www.rea.ru/ru/org/faculties/turfak/Pages/BRV.aspx>

## **ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ТА ПРАВОВИЙ ВСЕОБУЧ: ЗАПИТИ ТА ПОТРЕБИ СУСПІЛЬСТВА**

**Оніщенко Н. М.**

*доктор юридичних наук, професор, академік  
Національної академії правових наук України,  
заслужений юрист України,*

*в. о. завідувача*

*відділу дослідження проблем взаємодії держави  
та громадянського суспільства*

*Київського регіонального центру*

*Національної академії правових наук України*

*м. Київ, Україна*

Проблеми правового виховання, правового всеобучу, а в умовах сьогодення – проблеми обізнаності в праві, набувають свого сучасного «звучання» та потребують відповідного окреслення та вивчення. Ці завдання належного освоєння правової реальності потребують відповідних змін у освітніх процесах, програмах, «тактиці» і «стратегії» виховання особистості. Нові виклики, «запропоновані» нам у зв'язку із пандемією «COVID-19» як проблемою планетарного масштабу, потребували певних дієвих форм реагування на ситуацію в цілому, у тому числі щодо навчальних процесів у закладах вищої освіти. Мова йде, зокрема, про відповідність та «легальність» онлайн лекцій, семінарів, захистів курсових та дипломних робіт.

Саме життя поставило виклики, на які необхідно було дати адекватні і своєчасні відповіді, що мали і мають двоєдине спрямування стосовно пересічної людини, а також майбутніх фахівців з юридичною освітою. У зв'язку із цим можемо зазначити: цінності правових знань для життєдіяльності особистості виступають необхідною умовою активності громадян у правовій сфері.

Як свідчать численні соціологічні виміри, рівень правової поінформованості громадян, представників владних структур, не відповідає потребам сучасного правового розвитку суспільства і не забезпечує високоефективного використання особистістю правових засобів для задоволення різноманітних приватних

і публічних інтересів. Незнання власних прав, засобів і механізмів їх здійснення, способів захисту тощо, є причиною пошуку людиною неправових засобів реалізації своїх інтересів, що, як правило, суперечать закону. Звідси впливає завдання докорінного поліпшення роботи з підвищенням рівня та якості правової поінформованості особистості. Цим цілям відповідає налагоджена система правового виховання і правового всеобучу [1, с. 425].

З розвитком європейських інтеграційних процесів, їх поширенням на всі сфери суспільного життя, появою нових складніших інтеграційних систем, пов'язаних як із поглибленням інтеграції, так і з розширенням самого інтеграційного об'єднання, активізувалися спроби теоретичного і практичного пошуку нових освітніх програм. Зміни, що відбуваються в Україні, у світі, сучасна соціокультурна ситуація вимагає від суспільства певної мобільності й адекватної відповіді на сучасні вимоги до освіти.

Пріоритетними завданнями освіти має стати створення таких умов розвитку суспільства, які забезпечили б у майбутньому його готовність жити й успішно діяти у світі гуманістичних цінностей. У педагогічному аспекті це означає, що основним результатом освітнього процесу повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а готовність до сучасних інтелектуальних, соціально-правових комунікативних, інформаційних практик.

У зазначеному контексті потрібно наголосити, що останнім часом ми не можемо покаржитись на недостатню увагу як до здобувачів юридичної освіти, до самого освітнього процесу, так і до тих вимог, що зараз пред'являються буквально до «носіїв» юридичних знань, тобто до викладачів (професорсько-викладацького складу) закладів вищої освіти України. Дані вимоги, сучасні напрацювання в окресленій площині є, беззаперечно, дуже важливими, але часто торкаються суто технічних аспектів і відображають, скоріше, інструментальну складову запропонованих змін, ніж сутнісну. З огляду на зазначене великого, суто змістовного наповнення потребують правовиховні процеси здобувачів юридичної освіти.



Зрозуміло, що правове виховання має важливе громадянське значення. Втім, на сьогодні, щодо студентів-юристів та, мабуть, і не тільки, ця категорія, з огляду на високий динамізм суспільних відносин, втрачає своє первісне значення та потребує нових форм, способів та методів. Саме тому в сучасних реаліях основного значення набувають категорії «правова освіта» та «правовий всеобуч».

Як відомо, правова освіта являє собою процес засвоєння знань про основи держави і права, виховання у громадян поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень режиму законності та правопорядку в суспільстві. Правова освіта – необхідний елемент правової культури, умова правової вихованості особи. На всіх рівнях освіти здійснюється правове навчання. Структура освіти складається із дошкільної, загальної, середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти, аспірантури, докторантури, самоосвіти.

Правовий всеобуч може розглядатися як система виховних і навчальних дій, спрямованих на створення умов для формування поваги до права; власних уявлень і настанов, заснованих на сучасних правових цінностях суспільства; концепції, достатніх для захисту прав, свобод і законних інтересів особи, а також правомірної реалізації її громадянської позиції.

Вказані загальні цілі правового навчання (всеобучу) конкретизуються і реалізуються засобами цілеспрямованого формування в освітньому процесі спроможності діяти у складних ситуаціях, здібностей до аналізу соціальних і правових норм в контексті визначених умов їх реалізації й аналізу власного місця і позицій щодо певної ситуації; комунікативних здібностей; системних знань у сфері права, що забезпечують актуалізацію зазначених здібностей, і таких, що складають основу соціальних навичок; конкретних умінь діяти у тій чи іншій соціальній сфері.

У такий спосіб правовий всеобуч слід розглядати як умову формування індивідуальних здібностей і навичок соціального функціонування. Це передбачає створення особливих навчальних курсів, побудованих у формі соціальної практики, що включають правові знання.

Правовий всеобуч, залежно від програми розвитку, профілю, певних можливостей освітнього закладу чи суб'єкта, який здійснює освітній процес, може будуватися в такий спосіб: систематичний курс; модульний курс разом з іншими соціогуманітарними курсами чи інтегрованим курсом; частина інтегрованого курсу. Найбільш ефективним можна вважати використання різних «форматів» побудови курсу на кожному етапі засвоєння правової дійсності. Якщо йдеться про так званий побутовий рівень правового навчання, що передбачає роботу з широким загалом, перевагу, на нашу думку, слід надавати діяльнісній формі. При цьому є припустимим звуження навчально-інформаційного блоку при збереженні правового практикуму, який забезпечить формування особистого відчуття до ситуацій правової сфери. Запропонована методика всеобучу надасть можливість:

1) набути базові навички, необхідні для того, щоб успішно діяти в реальних правовідносинах і ситуаціях;

2) одержати важливі правові знання, у тому числі про правову систему в Україні, а також про норми міжнародного права.

Отже, правоосвітня робота – це конкретні заходи, спрямовані на здійснення суб'єктом правового впливу певних дій, заснованих на розроблених програмах реалізації правового виховання в суспільстві, а правоосвітній процес, у свою чергу, являє собою сукупність заходів, що здійснюються з метою досягнення оптимально можливого результату відповідності виховного впливу суб'єкта правової освіти на суспільство, спрямованих на формування високого рівня правосвідомості та правової культури особи, поєднаних з використанням спеціальних правових засобів і правоосвітніх механізмів.

З огляду на вищенаведене зазначимо, що змістовно категорія «правове виховання» передбачає не лише засвоєння необхідних правових знань, але й сутнісне розуміння ролі та значення права в житті людини, громадянського суспільства і держави. На жаль, останнім часом представники різних верств українського суспільства дедалі частіше нарікають на відсутність зрушень на шляху подолання корупції, реформування ключових секторів розвитку держави, усунення порушень прав людини тощо. Втім, на нашу думку, основною рушійною силою процесу

«викорінення» перерахованих негативних явищ мають стати не тільки економічні чи соціальні чинники, а й наявність чіткої громадянської позиції, яка повинна забезпечити спроможність кожної особи протистояти різноманітним турбулентним проявам сьогодення. Іншими словами, оновлення суспільства можливе не під час очікування змін на краще, а внаслідок особистих рішучих дій людини у всіх сферах життєдіяльності соціуму, які, у свою чергу, безпосередньо пов'язані з її громадянською вихованістю. Вочевидь йдеться про проблему формування особистості, яка здатна самостійно мислити, приймати рішення, відкрито висловлювати свою думку, усвідомлювати сутність своїх дій та брати на себе відповідальність за наслідки своєї публічної, зокрема, політичної діяльності. Тож розгляд питання щодо належної політико-правової активності особи в нинішніх реаліях слід починати з «першооснов» – правильного громадянського виховання (як процесу) та відповідної громадянської вихованості (як результату).

### **Література:**

1. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества: Пер. с польск. С. М. Червонной. Москва: Логос, 2005. 664 с.

# ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЮРИДИЧНОГО ПИСЬМА В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ НА ПРИКЛАДІ ПИСЬМОВОГО ОФОРМЛЕННЯ СТАДІЇ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

**Семененко О. М.**

*студентка II курсу магістратури  
освітньо-професійної програми «Право»  
Київського університету права  
Національної академії наук України  
м. Київ, Україна*

Навички юридичного письма життєво важливі для правозастосовної практики. У сучасному світі провідні юридичні школи напрацювали досить розвинені програми викладання юридичного письма. Дедалі очевиднішим стає той факт, що новоспечений юрист, вчорашній студент, повинен не лише і не стільки вміти оперувати сухими теоретичними формулюваннями, а, в першу чергу, вміти прив'язати сухі норми закону до конкретної практичної ситуації в контексті вирішення відповідної юридичної проблеми.

Особливу специфіку має викладання та вивчення навичок юридичного письма в контексті кримінально-процесуальної галузі.

На сьогодні використовуються різні способи формування навичок юридичного письма, кожен з яких має свої проблемні аспекти в наших реаліях.

1) Навчання грамотного письма, як такого, шляхом використання різних форматів і жанрів. Безумовно, юридична грамотність неможлива без грамотності загальної. Юридичне письмо може бути аналітичним, аргументаційним, правостановлюючим [1, с. 170]. Знання відмінностей між цими формами та вміння складати базові документи відповідно до кожної форми з урахуванням логічних, структурних та інших вимог має бути повсякденним питанням для майбутніх юристів.

2) Переплітання навичок юридичного письма з усіма іншими предметами. У багатьох юридичних дисциплінах власне письму не приділяється практично жодної уваги. Не виключенням тут є і кримінальний процес. Саме ця галузь на практиці під час правозастосування передбачає постійне документування, оформлення численних клопотань, постанов, актів, чому практично не навчають у юридичних вузах. Так на стадії закінчення досудового розслідування слідчий (прокурор), переконавшись, що всі необхідні слідчі дії були виконані та всі необхідні докази були зібрані, закріплені і відповідають умовам належності, достатності, допустимості та достовірності, а також переконавшись, що були дотримані права усіх учасників кримінального провадження, закінчує досудове розслідування винесенням відповідного рішення [2, с. 24]. Саме ця послідовність і виводить кримінальний процес на написання документу, яким буде закріплено відповідне процесуальне рішення: відповідне клопотання до суду, обвинувальний акт, обвинувальний акт з угодою. Для якісної підготовки майбутнього юриста необхідно, щоб він не лише знав зміст Кримінального процесуального кодексу на стадії закінчення досудового розслідування, а й розумів, як саме слід оформлювати вказані процесуальні рішення, яка юридична техніка та логічна структура при цьому застосовується.

3) Викладання навичок юридичного письма не теоретиками, а практикуючими викладачами. Щодо кримінального процесу це означає, що в ідеалі викладати повинні діючі або колишні слідчі, прокурори та адвокати. Саме вони можуть вказати на типові помилки при написанні та навчити юридичної техніки і логічної структури документа.

Наприклад, Н. Л. Боржецька виділяє такі форми закінчення досудового розслідування: 1) закриття кримінального провадження; 2) звернення до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності; 3) звернення до суду з обвинувальним актом; 4) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру; 5) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру [4, с. 81]. Крім того, окремою формою закінчення досудового розслідування можна

назвати звернення до суду з обвинувальним актом з підписаною угодою (про примирення чи про визнання винуватості).

Відтак кожен з зазначених документів має бути змістовно знайомим будь-якому юристу-початківцю, а вміння їх якісно написати не повинно бути квестом для молодих працівників. Тобто важливо, що після закінчення юридичного вищого навчального закладу юрист міг написати документ без зразка чи шаблону, а знав як це зробити з чистого аркуша.

4) Запровадження у юридичних вузах модельних процесів не лише усного спрямування, а й з ретельною письмовою підготовкою учасників таких процесів. При чому, як правило, модельні процеси орієнтовані на судові справи. Однак, що стосується, кримінального процесу, то тут доцільно проводити не лише модельні судові процеси, а й модельні процеси до стадії закінчення досудового розслідування. Адже саме на цій стадії зосереджена значна кількість згаданих вище процесуальних документів, навички у написанні яких мають відпрацьовуватись при навчанні.

Крім того, доцільним вбачається і подальше обговорення студентами та викладачами складених учасниками модельного процесу документів, визначення їх сильних сторін та недоліків.

5) Створення юридичних клінік – поширений і найбільш наближений до практики спосіб участі майбутніх юристів у справах, які можуть потребувати написання юридичних документів.

Фактично такі клініки надають безоплатну правову допомогу тим, хто її потребує, а натомість впроваджують в освітній процес елементи практичної підготовки. Зрозуміло, що в силу своєї специфіки кримінальна процесуальна галузь значно менше фігурує у роботі юридичних клінік, аніж, скажімо, цивільно-правова чи сімейно-правова. Навіть за умов наявності навичок та вмінь у написанні процесуальних документів студенти не мають права здійснювати захист у кримінальному процесі. Адже відповідно до частини 3 ст. 131-2 Конституції України виключно адвокат здійснює захист від кримінально обвинувачення.

Крім того, для юридичних клінік характерно саме надання консультацій, формування документів, які виходять від представників, адвокатів, однак тут навряд вдасться

попрактикуватись в оформленні таких документів, як, наприклад, обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру; клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру; обвинувальний акт з підписаною угодою (про примирення чи про визнання винуватості). Тому саме для цього напрямку юридичні клініки є радше додатковим, аніж основним джерелом формування навичок юридичного письма.

Висновки: Освоєння навичок юридичного письма у юридичних школах повинно відбуватись різними способами, серед яких акцентування на загальній та юридичній грамотності; застосування навичок юридичного письма крізь призму різних предметів; викладання різних юридичних дисциплін практикуючими юристами; запровадження модельних процесів з ретельною письмовою підготовкою; створення юридичних клінік. Особливу увагу слід приділити навичкам юридичного письма у сфері кримінального процесу: запрошення до викладання практикуючих слідчих, прокурорів, адвокатів; аналіз та тренування у написанні різних процесуальних документів.

### Література:

1. Психология и этика делового общения: [учебник для вузов]. В. Ю. Дорошенко, Л. И. Зотова, В. Н. Лавриненко и др., под ред. проф. В. Н. Лавриненко. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. С. 170.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-13. С. 88.
3. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21 червня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 34-35. С. 24.
4. Боржецька Н. Л. Поняття «форма закінчення досудового розслідування». Н.Л. Боржецька. Підприємництво, господарство і право. 2014. №10. С. 76–81.

## **ПРАКТИЧНЕ СТАЖУВАННЯ У НАВЧАННІ ЮРИСТІВ ТА ПРАКТИКООРІЄНТОВАНІСТЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

**Смерницький Д. В.**

*доктор юридичних наук, старший дослідник,  
заступник директора*

*Державного науково-дослідного інституту  
Міністерства внутрішніх справ України  
м. Київ, Україна*

О. Жорнова та О. Жорнова зазначають, що двадцять перше століття поійменовано ерою професіоналів. Цим підкреслено, що підготовка фахівців у закладах вищої освіти – це чинник суспільних змін [1, с. 1].

Підготовка кваліфікованих правників вимагає не тільки вивчення загальних теоретичних основ права а й набуття практичних знань та навиків. На наше переконання, основним питанням підготовки юристів є проходження практичної підготовки (стажування).

В. Луппа зазначає, що можна виділити традиційні (лекції, дискусії, різноманітні практики, демонстрації) та інноваційні методики навчання (активні та інтерактивні), до яких належать навчальні судові процеси, ділові ігри, участь у роботі клінік та інтернатур, де студенти отримують професійні навички захисту інтересів клієнта у суді першої інстанції або в апеляційному суді, розв'язання спорів, консультування, ведення інтерв'ю та переговорів, розв'язання задач, дослідження фактів, організації правової роботи, керування нею при розробці законопроектів [2, с. 189-190].

Але в перелічених методах майже завжди відсутній наголос на проходженні практичної підготовки у відповідних установах різних напрямів діяльності, тобто стажуванні. Набуті навички допомагають дипломованому фахівцю у подальшій роботі, а також при виконанні наукових досліджень, в тому числі при проведенні дисертаційних дослідження за відповідною тематикою. Тільки проведена практична робота під час стажування дає змогу закріпити отриманні під час занять



теоретичні основи спеціальності, а також забезпечить їх більш глибоке осмислення.

Отже, на наш погляд, при підготовці юристів у закладах вищої освіти, необхідно системно запроваджувати практику проведення стажування з відривом від навчання в установах, підприємствах та організаціях різних напрямів діяльності. Майбутні юристи можуть проходити стажування у юридичних підрозділах медичних закладів, закладів технічного спрямування, у відповідних підрозділах органів виконавчої влади, наукових установах різного спрямування, забезпечуючи на практиці отримання досвіду з правового регулювання відповідних суспільних відносин.

По завершенню стажування під час продовження навчання можуть проводитися семінари, конференції, інтерактивні заняття за результатами проходження стажування з загальним обговоренням набутого досвіду та моделюванням відповідних практичних завдань з пошуком шляхів їх вирішення.

Набуваючи практичного досвіду майбутні юристи по завершенню навчання зможуть більш професійно виконувати свою роботу в органах виконавчої влади, на підприємствах та установах.

Крім того, цей досвід допоможе краще виконувати науково-педагогічну роботу тим фахівцям які виявлять бажання працювати у закладах вищої освіти. Особливий досвід знадобиться при викладанні правознавства студентам, які вчаться за іншим фахом (за технічними спеціальностями, військовими, медичними тощо). Практичний досвід дасть можливість викладачу більш повно розуміти потреби такої категорії студентів та виокремлювати певну необхідну тільки їм тематику.

Розглянемо питання застосування у педагогічній діяльності (навчальному процесі) наукових знань.

Якщо звернутися до еволюції поняття «педагогічна технологія», можна виокремити два напрями в педагогіці: один орієнтується на потужні можливості технічних засобів у навчальному процесі, що постійно розширюються (його можна назвати «технологія в освіті» або «технологія в навчанні»); а інший означає технологію побудови самого навчального

процесу і має назву «технологія навчання» або «педагогічна технологія» [3, с. 93].

Тобто наукові знання можна використовувати для їх доведення до суб'єктів, які навчаються, або для застосування у навчальному процесі чи поліпшення (удосконалення) самої організації навчального процесу. Ці три напрями використання наукових знань у навчальному процесі доволі повно окреслюють зазначену сферу, враховуючи і визначені два напрями в педагогіці щодо «педагогічних технологій». Але, на нашу думку, є ще четвертий напрям застосування наукових знань у навчальному процесі, а саме залучення суб'єктів, які навчаються, до наукових досліджень. Адже студенти, ад'юнкти, аспіранти, докторанти можуть та мають бути невід'ємною складовою наукового процесу [4, с. 146].

Крім того, проведення відповідних дисертаційних дослідження з метою отримання вченого ступеня доктор філософії чи доктора наук є ще один напрямом підготовки висококваліфікованих фахівців-правників.

Проводячи загальний розгляд тем дисертацій, які на цей час захищаються, слід відмітити, що вони в багатьох випадках є повторюваними та обмежуються певними напрямими у відповідності до отриманих здобувачами знань у вищих закладах освіти. Переважно це викликано відсутністю практичного досвіду з правового регулювання відповідних суспільних відносин. Отже, ми можемо спостерігати певний дисбаланс коли за одним напрямом є досить багато досліджень, а за специфічними напрямими які не вивчалися у закладах вищої освіти дисертаційних досліджень обмаль.

І хоча інтелектуальну творчу діяльність не варто обмежувати якимись рамками, все ж, на наш погляд, необхідно спрямовувати здобувачів на вивчення та підготовку відповідних наукових результатів за різними напрямими суспільних відносин, забезпечуючи тим самим науковий підхід до їх правового регулювання.

Центральні органи виконавчої влади, які здійснюють відповідну організацію та правове регулювання певних суспільних відносин, та мають у своєму підпорядкуванні науково-дослідні установи та заклади вищої освіти повинні координувати наукову діяльність зазначених закладів щодо

дисертаційних досліджень забезпечуючи суспільно-необхідні тематики шляхом затвердження рекомендованих напрямів наукової діяльності. За таким принципом підготовлені фахівці будуть затребуваними у певній сфері, а отримані наукові результати можна буде більш повноцінно впроваджувати в практичну діяльність.

### **Література:**

1. Жорнова О., Жорнова О. Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: усталені нормативи та сучасні вимоги. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 2. С. 1–4.
2. Луппа, В. (2017). Інноваційні методи підготовки юристів у ВНЗ. *Проблеми сучасної освіти*. (4). С. 188-193.
3. Лазарев М.О. Освітня технологія: еволюція поняття, концепцій і змісту в педагогічній науці та навчальній практиці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 2. С. 90–104.
4. Смерницький Д.В. Адміністративно-правове регулювання науково-технічної діяльності в Україні : дис. ... док. юрид. наук. : 12.00.07. К., 2020. 636 с.

## **ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ: ПОТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ**

**Сунєгін С. О.**

*кандидат юридичних наук,  
в. о. провідного наукового співробітника  
відділу дослідження проблем взаємодії держави  
та громадянського суспільства  
Київського регіонального центру  
Національної академії правових наук України  
м. Київ, Україна*

Сучасний світ розвивається в умовах інтенсивного розвитку інформаційно-комунікативних технологій і, насамперед, їх цифрової складової, яка без жодних перебільшень супроводжує вже всі сторони або аспекти життя людей. Більше того,

в сучасних умовах світової пандемії «COVID-19» саме цифровізація або цифрова трансформація поведінки та діяльності індивідів на приватному і публічному рівнях остаточно набули якості основного маркеру ефективності функціонування всіх сфер життєдіяльності людини. Не винятком у цьому випадку є сфера освіти, у тому числі вищої, ефективність розвитку якої чи не в найбільшій мірі вже визначається темпами та якістю цифровізації сучасного світу. При цьому сучасний дискурс, присвячений відповідним аспектам цифрової трансформації освітніх відносин, акцентує увагу здебільшого на позитивних аспектах майже тотального впровадження цифрових технологій в систему сучасної освіти, не приділяючи належної уваги її ризикам та негативним наслідкам, які, на відміну від додаткових можливостей трансляції знань, забезпечення безперебійності освітнього процесу, економії часу, гнучкості розкладу занять, свободи здійснення освітньої комунікації з будь-якого зручного місця, що вже сьогодні є реальним свідченням позитивного ефекту цифровізації освіти, мають переважно потенційний характер, у зв'язку із чим можуть реально проявитися у відповідних негативних наслідках в майбутньому.

Українські дослідники вірно відзначають, що цифровізація освіти – процес складний і неоднозначний; він має зворотний бік, який треба враховувати під час планування відповідних трансформацій. Цей зворотний бік проявляється, зокрема, у реальному зниженні статусу університетських дипломів в умовах відкритого і мережевого навчання, у фактичному зростанні навантаження на викладача в умовах цифровізації освіти, яке на сьогодні нормативно не враховується у системі нормування оплати праці, у нівелюванні функції соціалізації здобувачів освіти, які переважно випадають з мікросоціуму закладу вищої освіти та індивідуалізуються у цифровому середовищі, у потенційних загрозах руйнування традиційної моделі освіти тощо [1].

У вказаному контексті потрібно зауважити, що цифровізація освіти, так само як і будь-якої іншої складової суспільного життя, здійснюється за рахунок використання потужностей інтернету як глобальної системи об'єднаних комп'ютерних мереж, які забезпечують передачу, зберігання та відтворення

різноманітної інформації. З цього випливає, що виклики та загрози цифровізації освіти не доцільно розглядати поза контекстом осмислення особливостей та закономірностей функціонування сучасного інтернету, тих смислових концептів або орієнтирів, які породжує віртуальна комунікація в цілому, суб'єкти якої, як правило, виступають одночасно і учасниками реальних суспільних відносин. Адже очевидним слід визнати, що такі характеристики інтернету як безмежність інформаційного простору, позбавленого чітких фізичних властивостей, його відкритість та доступність практично для будь-якої людини незалежно від її статі, віку, місця перебування тощо, анонімність міжособистісної комунікації та, як наслідок, майже безмежна (максимальна) свобода індивідуального самовираження, а також інші характеристики інтернету, все це не може не впливати на специфіку здійснення освітньої діяльності через відповідні цифрові платформи.

Так, наприклад, беззаперечним слід визнати, що в умовах сучасного інформаційного суспільства, в якому доступ до інтернету здійснюється з будь-якого місця та у будь-який момент за допомогою звичайного смартфона чи іншого невеликого за розміром та доступного за ціною технічного пристрою, кожному людину атакують численні джерела інформації, у тому числі освітньої, які конкурують між собою за її увагу. З огляду на зазначене, виникає необхідність формування чітко структурованого цифрового освітнього середовища та контенту, оскільки величезні потоки існуючої на сьогодні в інтернеті електронної освітньої інформації, її надмірність та хаотичність, а також відсутність ефективних фільтрів, здатних здійснювати відбір актуальних та достовірних даних (знання), призводить до поступової деконцентрації уваги, неможливості протягом тривалого часу зосереджувати увагу на важливих питаннях отриманого в процесі освіти знання, врешті-решт, до еkleктичності світосприйняття та формування хибного ставлення до процесу навчання і праці загалом, що набувають характеру своєрідної віртуальної гри, участь в якій не вимагає особливих інтелектуальних, творчих зусиль для засвоєння відповідного матеріалу.

У таких умовах відбувається підміна реальних життєвих цінностей на віртуальні, що не лише завдає шкоди психологічному розвитку особистості та її поведінковим стандартам, але й загрожує системною перебудовою її світогляду. Внаслідок такої ціннісної трансформації індивід поступово орієнтуватиметься на стандарти та форми поведінки, які мають місце у віртуальному середовищі, нормативна реальність якого суттєво відрізняється від тієї, що має місце у реальних суспільних відносинах.

Крім цього, однією з важливих проблем, породжених масовим та одночасним переходом освітнього процесу майже на всіх рівнях в умовах пандемії «COVID-19» у цифрову реальність, є збільшення рівня роз'єднаності в системі освітніх відносин, причому не лише фізичної, але й соціальної, що пов'язано, з-поміж іншого, зі зниженням психоемоційного чинника в процесі віртуальної комунікації, низьким рівнем мотивації студентів до самостійного навчання, необхідність якого суттєво збільшилася у зв'язку із спрощенням інформаційного обміну в системі онлайн освіти. Соціальній роз'єднаності сприяє також і те, що проведення онлайн-лекцій, зокрема на платформі «Zoom», відкриває нові можливості для симуляції участі студента або учня на уроці, реальну присутність та зосередженість на навчальному процесі якого неможливо достовірно встановити у зв'язку із можливістю ним у будь-який час непомітно вимкнути камеру на його смартфоні або комп'ютері. Така ситуація змушує викладачів постійно відволікатися від теми лекції та періодично нагадувати учням про необхідність забезпечення реальної, а не віртуальної особистої присутності на лекції.

Відтак, перенесення освітньої комунікації у цифрове інформаційне середовище та надання йому пріоритетного значення у порівнянні з системою відносин в межах так званої традиційної освіти поступово і невідворотно призводитиме до знеособлення, формалізації знання та освітніх відносин, зниження довіри до їх учасників, до виникнення додаткових складнощів у формуванні базових соціальних компетенцій (наприклад, вміння ефективно працювати в одній команді) тощо. Більше того, суттєве обмеження вербальної міжособистісної комунікації в процесі освіти, перенесення її на цифрові

програмні платформи, за допомогою яких виконуються завдання в межах освітніх програм, значно посилюватиме ризики порушення академічної доброчесності, зокрема, плагіату, сприятиме зниженню рівня логічного, творчого мислення учнівської та студентської молоді, посилюватиме ризик її повної залученості до електронної комунікації з одночасною втратою реальної соціальної активності та смисложиттєвої орієнтації поза цифровим середовищем [2, с. 8].

Таким чином, учасники цифрового освітнього процесу навряд чи зможуть ідентифікувати та відчувати себе як певний колектив, співтовариство, суб'єкти якого взаємопов'язані між собою не лише в силу комерційних або особистих відносин, а насамперед у зв'язку із важливістю обміну знаннями і досвідом для забезпечення досягнення загального блага, а також збереження спільних цінностей та ідеалів. Це, у свою чергу, сприятиме подальшій формалізації функціонування соціальних інститутів, суттєвому зниженню виховного впливу освіти на громадян та зосередження її змісту на лише на вузькій за змістом функціональній підготовці майбутнього працівника.

Ще однією проблемою розвитку цифрової освіти є, з одного боку, суттєве зниження ролі педагога або вчителя в освітньому процесі, а з іншого – підвищення значення самоосвіти за допомогою цифрових технологій. При цьому останнє відбувається у зв'язку із тим, що вчитель, переорієнтуючи свою педагогічну діяльність на створення відповідних онлайн-курсів та інших складових цифрового освітнього середовища, поступово самоосувається з освітнього процесу, комунікація в межах якого починає відбуватися здебільшого на рівні «особистість – комп'ютер».

Підсумовуючи все вищенаведене, зазначимо, що вказані виклики та загрози на сьогодні мають здебільшого потенційний характер, але це не означає, що їх можна недооцінювати, оскільки цифровізація освіти безпосередньо впливає на характер формування не лише знань про оточуючий світ, але й на його ціннісні орієнтації, світогляд, якість його виховання як особистості з відповідним рівнем соціальної відповідальності. З огляду на специфіку природи цифрового середовища, реалії його функціонування, розвитку, а також впливу на суспільні

відносини, вважаємо, що дистанційна цифрова освіта повинна слугувати додатковою формою отримання відповідних знань. При цьому її застосування вимагає прийняття та реалізації відповідної стратегії, орієнтованої насамперед на збереження базових морально-духовних цінностей певного суспільства в умовах отримання дистанційної освіти за допомогою електронних або цифрових засобів комунікації. У цьому зв'язку потрібно пам'ятати, що освітній процес – це, передусім, не формальне отримання індивідом знань про оточуючий світ, а процес формування творчого мислення, характеру, інтелектуальних та фізичних спроможностей особистості з метою забезпечення її всебічного розвитку та здатності до реалізації свого творчого потенціалу у динамічних реаліях сучасного життя, спрямованого на задоволення як своїх власних інтересів, так і інтересів суспільства в цілому. Формування такої особистості, на думку автора, є можливим лише за умови збереження пріоритету традиційної, очної освіти, яка передбачає реальну міжособистісну комунікацію, безпосередній психоемоційний контакт між учасниками освітнього процесу без необхідності постійного звернення до «технічних посередників», здатних лише до забезпечення ретрансляції відповідних інформаційних потоків.

### **Література:**

1. Арешонков В. Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Том 2. № 2. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/106/136>. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-2>
2. Баева Л. В. Социальные аспекты цифровизации образования в условиях пандемии: философский анализ. *Logos et Praxis*. 2021. Vol. 20. No. 1. С. 5-14. DOI: <https://doi.org/10.15688/lp.jvol20.2021.1.1>



# **РОБОТА З ЄДИНИМ ДЕРЖАВНИМ РЕЄСТРОМ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРАКТИКООРІЄНТОВАНOSTI НАВЧАННЯ ЮРИСТІВ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ**

**Тертична А. А.**

*здобувач наукового ступеню доктора філософії кафедри  
кримінально-правової політики та кримінального права  
Інституту права Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка  
м. Київ, Україна*

1 червня 2006 року набрав чинності Закон України «Про доступ до судових рішень», частина 1 статті 3 якого передбачила: «Для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції Державна судова адміністрація України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» [1]. Таким чином, Єдиний державний реєстр судових рішень функціонує в незалежній Україні вже майже 15 років.

Для практикоорієнтованості навчання юристів запровадження такого реєстру важко переоцінити. Очевидно, якщо раніше доступ студентам-юристам до матеріалів реальної судової практики міг бути втілений лише в межах виробничої чи переддипломної практики, то з 1 червня 2006 року студенти-юристи мають можливість ознайомлюватися з матеріалами судової практики не на паперових носіях, а в електронному вигляді, не витрачаючи свій час на роботу в архівах відповідного суду.

Звичайно, це не можна не оцінювати позитивно. При цьому, варто зауважити, що запровадження Єдиного державного реєстру судових рішень був, так би мовити, вимушеним кроком України на шляху до Євроінтеграції: «21 листопада 2002 року Верховна Рада України схвалила Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, де, серед іншого, передбачалось заснування національної інформаційної мережі судових рішень з метою забезпечення доступу до прикладів судової практики та можливості їх публічного обговорення» [2].

Очевидно, що функціонування вищезазначеного Закону було б нічого не вартим у випадку відсутності підзаконного нормативно-правового акту, який би урегулював сам порядок ведення такого реєстру. 25 травня 2006 року постановою Кабінету Міністрів України № 740 було затверджено «Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень», який визначав «процедуру формування та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» [3].

1 жовтня 2018 року цей Порядок втратив чинність.

Натомість 19 квітня 2018 року Рішенням Вищої ради правосуддя № 1200/0/15-18 було затверджено новий «Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень».

Даний Порядок містить наступне визначення поняття «Єдиний державний реєстр судових рішень»: «Єдиний державний реєстр судових рішень – державна інформаційна система, що входить до складу Єдиної судової інформаційної системи і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів Реєстру та їх образів. З дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи Реєстр переходить до її складу» [4].

Проте, на жаль, затвердження нового Порядку, на нашу думку, не усунуло суттєві складнощі роботи з Реєстром не лише студентів-юристів, а і аспірантів, викладачів, практикуючих юристів.

І на окремих проблемах функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень (окресливши їх лише в загальних рисах, залишаючи привід для наукової дискусії та підґрунтя для подальших наукових досліджень) я б хотіла зупинитися у даній публікації.

Перше враження від роботи з Реєстром на офіційному сайті <https://reyestr.court.gov.ua/> позитивне. Все структуровано, є можливість пошуку за ключовими словами, датою, номером чи категорією справи, тощо.

Враховуючи, що я проводила дисертаційне дослідження на тему «Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення», емпіричною базою якого слугували саме матеріали з Реєстру, маю змогу поділитися власним, так би мовити, «негативним» досвідом, а саме:

1. Незручність пошуку відповідних справ. В Реєстрі, у випадку пошуку за схемою «Судова справа» «Форма судочинства», далі необхідно обрати: «Кримінальні справи (з 01.01.2019)» чи «Кримінальні справи (до 01.01.2019)». В мережі Інтернет пояснень, чому справи в Реєстрі поділені на «до» і «після» – відсутнє. Можу припустити, що це пов'язано з переобтяженістю Реєстру, і це можна зрозуміти, проте, очевидно, що незручність все таки існує.

2. Відсутність в Реєстрі розмежування між тими судовими рішеннями (актами), які стосуються так би мовити «матеріальних» і «процесуальних» питань. У випадку обрання далі, за пропонуваним пошуком, категорії «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» «Невиконання судового рішення», ми знайдемо як обвинувальні, так і виправдувальні вироки (судові рішення з так званих у теорії «матеріальних питань»), так і відповідні ухвали (наприклад, щодо призначення справи до судового розгляду, що очевидно стосується «процесуального» права).

Так, Реєстр пропонує нам можливість відфільтрувати додатково за категорією «форма судового рішення» та обрати, що Ви відповідно шукаєте – «ухвалу» чи «вирок». Проте, поперше, досить часто у Реєстрі зафіксовано «вирок» у формі «ухвали», і навпаки – «ухвалу» у формі «вироку», а, по-друге, для зручності пошуку, набагато краще розмежувати «матеріальні» і «процесуальні» питання ще на рівні поля пошуку «категорія справи».

3. Висока «латентність» кримінальних правопорушень. Практична проблема, з власного досвіду, при пошуку емпіричного матеріалу полягала в наступному. П'ятдесят відсотків з тих справ, які я знайшла в Реєстрі, були однотипними та стосувалися невиконання постанови суду щодо заборони керування транспортним засобом. Очевидно, це свідчить про неповноту та однотипність фіксації відповідних судових рішень, адже невиконання судового рішення – кримінальне правопорушення досить поширене, проте в Реєстрі, в основному, фіксуються, в переважній більшості, чомусь лише такі справи.

Окреслена вище проблематика роботи з Єдиним державним реєстром судових рішень має не стільки теоретичне, скільки практичне значення.

Можемо констатувати: позитивно оцінюючи запровадження Єдиного державного реєстру судових рішень, на жаль, існують суттєві проблеми в роботі з ним не лише для студентів-юристів, а й аспірантів, викладачів, практикуючих юристів.

### **Література:**

1. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 року № 3262-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 15. Ст. 128.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%B9\\_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9\\_%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80\\_%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85\\_%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80_%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C) (дата звернення 17 червня 2021 року).

3. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 р. № 740. Офіційний вісник України. 2006. № 22. Ст. 61.

4. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: Рішення Вищої ради правосуддя 19.04.2018 № 1200/0/15-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text> (дата звернення 17 червня 2021 року).

## **ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ**

**Шакало Л. С.**

*студентка II курсу юридичного факультету  
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ  
м. Дніпро, Україна*

Права людини в сучасному світі – це не просто актуальна тема, це є проблема сьогодення. Людське суспільство дійшло до висновку, що не може бути миру і злагоди на Землі, не може бути організованого цивільного життя без поваги до людини, її

прав, свобод і потреб. У статусі особи в кожному суспільстві і в кожній державі відображається її гуманізм та демократизм. На сьогодні важливо знати кожній людині свої права, котрі визнані суспільством і державою та прописані офіційно в Конституції України.

Права людини стали об'єктом дослідження, з'ясування цієї проблеми свою увагу акцентували багато працівників юридичної сфери різних періодів, а саме: П. Рабінович, Ю. Шемшученко, Н. Оніщенко, О. Зайчук, О. Скрипнюк, О. Петришин, М. Корнієнко, А. Колодій, Р. Калюжний, А. Олійник, М. Антонович, О. Пушкіна.

Людство протягом усього свого життя, починаючи від палеоліту до сьогодні, пройшовши крізь бійню двох світових воєн, безлічі кривавих локальних конфліктів, пережито жорстокі диктатури, виборює та відстоює свої права і свободи, які становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність. А саме на їхнє забезпечення й найповнішу реалізацію у суспільному житті має бути спрямована уся державна діяльність і насамперед діяльність у сфері державного управління.

Як зазначає П.М. Рабінович права людини як певні можливості, які необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей [1, с. 5].

Права і свободи людини, громадянина мають бути не тільки обумовлені соціальними потребами і юридично закріплені, визнаватися і охоронятися державою в особі її органів та посадових осіб, а головне – відповідати можливостям їх реалізації. Звідси, ефективне забезпечення принципу пріоритету прав і свобод людини прямо залежить від економічних, політичних, соціокультурних чинників, від домінуючої в суспільстві правової культури, яка впливає на здатність особи розуміти її правові можливості, усвідомити свої свободи не лише як загальні цінності, а й як індивідуальні ціннісні орієнтації, навчитися вмілому їх використанню [2, с. 19].

На думку М. В. Вітрука під забезпеченням конституційних прав і свобод розуміє систему загальних умов і спеціальних (юридичних) засобів, які забезпечують їх правомірну реалізацію, а в необхідних випадках – і охорону [3, с. 101].

На сьогодні схвалення і юридична захищеність прав і свобод людини та громадянина справедливо розглядається головною ознакою правової державності. Якраз за цією ознакою нинішня демократія відрізняється від своїх історичних прототипів, стає більш виваженою й гуманною. Відповідно до статті 4 Конституції України [4] в якій прямо визначається, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Варто зазначити, що забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в повному обсязі є доволі складним процесом. Загалом, існує істотна невідповідність між теперішніми правовими регуляторами, юридичними засобами та дійсним станом реалізації культурних прав і свобод людини в Україні. Ситуація з дотриманням прав людини безупинно погіршується в регіонах України, котрі не контролюються українською владою. Прикладом може слугувати: у Донецькій та Луганській області грубі порушення прав людини, такі, як викрадення та тортури, вже не лише стосуються активістів, журналістів та політиків, а застосовуються озброєними людьми з приводу населення краю в цілому [5].

Нинішнє українське суспільство проживає етап глибокого усвідомлення прав і свобод людини, який можна розглядати як початок духовного відродження України. Саме світогляд прав стає більш загально визнаною та затребуваною у державному та повсякденному житті суспільства. Під кутом зору даної концепції відбувається переоцінка поглядів, різних тверджень на радянське та пострадянське, а також формується проєкція на ближнє й віддалене майбутнє України. Нажаль, Україна ще не може похвалитися особливими досягненнями у галузі прав людини. Проте, принаймні, що було зроблено за часи незалежності, не може не викликати захоплення. Насамперед, новосформовані інститути захисту прав людини – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Конституційний Суд України та адміністративні суди тощо [5].

А разом з тим, реалізація прав особистості є складним багатогранним явищем до якого входить не лише діяльність правозастосовчих структур, а й активна діяльність самої особистості. Законодавець, розкриваючи модель реалізації правової норми, яка закріплює права людини, багато в чому орієнтується на можливість безпосереднього їх використання особистістю. Проблема активності особистості в механізмі реалізації практично залежить від рівня її правосвідомості, правової культури та інформованості.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, постання прав людини як об'єкту конституційного захисту є логічною складовою внутрішнього розвитку як ідей конституціоналізму, так і практичного втілення принципів правової держави. У даному сенсі виділення прав людини як специфічного об'єкту конституційного захисту виходить вже з самої природи конституції, як Основного Закону, котрий покликаний впорядковувати відносини між собою та державою, а також встановлювати межі та основні цінності для процесів державного регулювання. Тому даючи характеристику правам людини як об'єкта конституційного захисту, то варто обов'язково враховувати дійсний стан із забезпеченням прав людини в Україні.

### **Література:**

1. Теорія держави і права / За ред. Г.Н. Манова. -Москва: Юрист, 1996. 485 с.

2. Битяк Ю.П. Громадянське суспільство і права людини: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. 251 с.

3. Вітрук Н. В. Загальна теорія правового положення особистості: монографія. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2017. 448 с.

4. Лазарев В.В. Теорія права і держави. Москва: Право і закон, 2001. 576 с.

5. Токарев Г. Збройний конфлікт на сході України в аспекті дотримання прав людини. URL: <http://www.khpg.org/pda/index.php?id=1414750772>

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНOSTI  
НАВЧАННЯ ЮРИСТІВ  
ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА  
РЕФОРМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ**

*матеріали Круглого столу  
м. Одеса, 20 травня 2021 року*

*Матеріали друкуються в авторській редакції.  
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр,  
прізвищ тощо несуть автори.*

---

Підписано до друку 20.05.2021. Формат 60×84/16.  
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.  
Умовно-друк. арк. 5,16. Тираж 150. Замовлення № 0721-215  
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»  
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1  
Телефон +38 (048) 709 38 69,  
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08  
E-mail: mailbox@helvetica.ua  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.